

ΑΔΙΑΒΑΘΜΗΤΗ

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
8^η Ε.Σ. ΔΙ.ΜΑ.**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΑΜΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ
ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ»**

**ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΜΧΟ (Ι) ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΛΙΣΙΩΤΗ**

ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

ΑΔΙΑΒΑΘΜΗΤΗ

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΣΚΟΠΟΣ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»	1
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΜΥΝΑΣ.....	1
Η υφή της Οικονομίας της Άμυνας.....	2
Η σπουδαιότητα της Οικονομίας της Άμυνας.....	3
Άμυνα και Αμυντικές Δαπάνες	4
Η Έννοια της Άμυνας - Ασφάλειας.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»	5
Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ ΩΣ ΔΗΜΟΣΙΟ ΑΓΑΘΟ	5
Αμιγώς Ιδιωτικά και Αμιγώς Δημόσια Αγαθά.....	7
Η Εθνική Άμυνα ως Αμιγώς Δημόσιο Αγαθό.....	9
Η Αναγκαιότητα της Παρέμβασης του Κράτους για την Παροχή του Κοινωνικά Άριστου Επιπέδου της Εθνικής Άμυνας.....	10
Προσδιορισμός του Κοινωνικά Άριστου Επιπέδου Παραγωγής της Εθνικής Άμυνας.....	11
Η Θεωρία του Ανταλλάγματος	12
Η Θεωρία της Μεγιστοποίησης της Κοινωνικής Ευημερίας.....	13
Τρόποι Χρηματοδότησης του Αμυντικού Τομέα.....	16
Η Μέθοδος του Οφέλους	17
Η Μέθοδος της Ικανότητας Πληρωμής.....	18
Οικονομικά Αποτελέσματα της Συμμετοχής μιας Χώρας σε Έναν Αμυντικό Συνασπισμό.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ».....	19
ΕΘΝΙΚΗ ΙΣΧΥΣ	19
ΣΚΛΗΡΗ ΙΣΧΥΣ	20
Στρατιωτική ισχύς	20
Οικονομική ισχύς	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»	22
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΙΣΧΥΟΣ	22

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως Συντελεστής της Οικονομικής Ισχύος.....	24
Η Ανάπτυξη ως Μονάδα Μέτρησης της Οικονομικής Ισχύος	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»	27
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.....	27
Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Θέση της Ελλάδας	28
Προκλήσεις Εθνικής Ασφάλειας	29
Τουρκία	29
Το Αλβανικό Ζήτημα	32
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ)	33
Παράνομη Μετανάστευση	36
Η Στρατηγική Ασφάλειας της Ελλάδας	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»	40
Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ζ»	43
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	43
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	45

Σμχος (I)
Ιωάννης Μαλισιώτης
του Κων/νου (ΑΜ:17582)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
Αθήνα, 12 Ιουν 18

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ: Τα οικονομικά της Άμυνας και Ασφάλειας έναντι των απειλών και προκλήσεων στην εποχή της οικονομικής κρίσεως.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομική θεωρία, την τελευταία εικοσαετία, έχει δείξει την ικανότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης μίας σειράς θεμάτων, που ξεπερνούν τα στενά όρια αυτού που γενικά καλείται οικονομική θεματολογία. Στη βάση της Οικονομικής Επιστήμης έχουν γίνει ιδιαίτερα γόνιμες προσπάθειες ερμηνείας πολιτικών φαινομένων, οικονομικό-πολιτικών αλληλεπιδράσεων καθώς και θεμάτων Διεθνών Σχέσεων. Στο ίδιο πλαίσιο, θα μπορούσε να ενταχθεί και ο επιστημονικός κλάδος της Οικονομίας της Άμυνας μέσα από τον οποίο διαμορφώνονται τα γεωπολιτικά, γεωστρατηγικά και γεωοικονομικά ενδιαφέροντα.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας συνίσταται στο σχηματισμό και απόδοση μίας συνολικής εικόνας στα οικονομικά της άμυνας και ασφάλειας, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί στην εποχή της οικονομικής κρίσεως, λαμβάνοντας υπόψη τις απειλές και προκλήσεις της ευαίσθητης περιοχής της ανατολικής Μεσογείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α»

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

Κύριο χαρακτηριστικό της Οικονομίας της Άμυνας είναι η μελέτη της κατανομής και των αποτελεσμάτων της διασποράς των πόρων αλλά και των σχέσεων μεταξύ των κρατών, σε μία προσπάθεια οικονομικής ισορροπίας και ασφάλειας σε ευρύτερες γεωγραφικές - οικονομικές περιοχές. Ο τρόπος που η Οικονομική Επιστήμη διαπλέκεται με την Άμυνα - Ασφάλεια γίνεται αντιληπτός ως εξής:

- Μέσω της οικονομικής διαχείρισης και της χάραξης πολιτικής, για την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας στην άμυνα και την ασφάλεια.

- Μέσω της εθνικής οικονομίας που παρέχει πόρους για την ασφάλεια καθώς η στρατιωτική ισχύς είναι ένα μόνο από τα εργαλεία, τα οποία υποστηρίζει η οικονομική ισχύς ενός κράτους.
- Μέσω των μακροοικονομικών επιδράσεων της άμυνας πάνω στις εθνικές οικονομίες οι οποίες συμπεριλαμβάνουν και τις επιπτώσεις των αμυντικών δαπανών στη διαφύλαξη του πλούτου, την οικονομική μεγέθυνση, ανάπτυξη, σταθερότητα και ευημερία.
- Ως η πηγή των προβλημάτων ασφάλειας των κρατών μιας και οικονομικά κίνητρα δύναται να είναι η αιτία πίσω από απειλές ασφάλειας μεταξύ κρατών.

Η υφή της Οικονομίας της Άμυνας

Η ανάγκη εισαγωγής της οικονομικής σκέψης και εφαρμογής των σύγχρονων γεωοικονομικών και οικονομικών θεωριών, σε έναν χώρο ζωτικό, στρατηγικό αλλά και ιδιαίτερα δαπανηρό, τον χώρο της Άμυνας είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία της Οικονομίας της Άμυνας (Defense Economics). Το πεδίο έρευνας της Οικονομίας της Άμυνας, εφάπτεται αλλά και αλληλοσυμπληρώνεται με ένα πλήθος οικονομικών υποπεδίων, όπως είναι για παράδειγμα η Δημόσια Οικονομική, η Μακροοικονομική, η Μικροοικονομική, η Διεθνής Οικονομική, η Χρηματοοικονομική, η Γεωοικονομική, κλπ.

Η Οικονομία της Άμυνας μελετά και εφαρμόζει τα οικονομικά εργαλεία ακόμα και σε θέματα, όπως ο αφοπλισμός, η ειρήνη, η κοινή γνώμη, όπου μέσα από τη δημιουργία μοντέλων συμπεριφοράς των πολιτών, των πολιτικών, των κομμάτων, των κυβερνήσεων, των γραφειοκρατών και άλλων εμπλεκόμενων μερών, προσφέρει μία βάση για την ανάλυση του αμυντικού και αναπτυξιακού συμπλέγματος.

Σήμερα, οι χώρες λειτουργούν και εντάσσονται, ακόμα περισσότερο, μέσα σε ένα διεθνές σύστημα, όπου η άμυνα, με την ευρύτερη έννοια του όρου της ασφάλειας, καλείται να αντιμετωπίσει κινδύνους που τείνουν να διαταράξουν την ευρύτερη περιφερειακή ισορροπία. Η Οικονομία της Άμυνας πρέπει, λοιπόν, να αναγνωρίσει την επίπτωση των αμυντικών ενεργειών, στο μεγαλύτερο εύρος της Διεθνούς Οικονομίας.

Μέσα σε αυτό το νέο περιφερειακό και παγκόσμιο σκηνικό, η Οικονομία της Άμυνας προσεγγίζει το τμήμα της εμπέδωσης του πλέγματος «ασφάλεια», «σταθερότητα», «αποτροπή» και «προστασία, διατήρηση και μεγέθυνση του εθνικού πλούτου». Το τμήμα του παραγόμενου πλούτου που επενδύεται στην άμυνα, μελετάται από την Οικονομία της Άμυνας σε σχέση με τη συμβολή του στη

σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη, όχι μόνον σε τοπικό, αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Διερευνούνται οι επιπτώσεις της επένδυσης αυτής, στις:

- Μακροοικονομικές μεταβλητές, όπως είναι η απασχόληση, η παραγωγή αγαθών και η δημιουργία υποδομών κλπ και οι προοπτικές τους, μέσα σε ένα ευρύτερο περιφερειακό και παγκόσμιο σύστημα.
- Μικροοικονομικές μεταβλητές, όπως είναι η ανάπτυξη της βάσης της αμυντικής βιομηχανίας, της αμυντικής έρευνας - τεχνολογίας, τα αντισταθμιστικά ωφέληματα, οι βιομηχανικές συνεργασίες, οι διαδικασίες ελέγχου αγορών και πωλήσεων κλπ.

Η σπουδαιότητα της Οικονομίας της Άμυνας

Μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου και των γεγονότων των τελών της δεκαετίας του '80 και των αρχών του '90 αναδείχτηκε η σημασία της Οικονομίας της Άμυνας, δεδομένου ότι: 1) Οι συγκρούσεις για αμφισβητούμενους ή σπάνιους πόρους, όπως το πετρέλαιο, και το γεωπολιτικό ενδιαφέρον για έλεγχο αυτών των αποθεμάτων, αποτελεί και θα αποτελεί, στο μέλλον, σοβαρή αιτία συγκρούσεων. 2) Η διάλυση της ΕΣΣΔ και της Ανατολικής Ευρώπης απελευθέρωσε εθνικού χαρακτήρα συγκρούσεις, που στη βάση τους διατηρούν το γεωοικονομικό ενδιαφέρον και οι οποίες μετεξελίχθηκαν σε εμφύλιους πολέμους, μόλις κατέρρευσε η κεντρική εξουσία. 3) Καθώς τα παραπάνω φαινόμενα μπορούν να δημιουργήσουν αρνητικές οικονομίες για τα γειτονικά κράτη, ο ρόλος των ειρηνευτικών δυνάμεων και της οικονομικής τους υποστήριξης γίνεται περισσότερο αναγκαίος. 4) Η μείωση του ύψους των αμυντικών προϋπολογισμών έχει δημιουργήσει μία σειρά οικονομικών προκλήσεων. Οι μειούμενοι προϋπολογισμοί, μαζί με το αυξανόμενο κόστος του εξοπλισμού, ωθούν τα κράτη να βελτιώσουν την αποδοτικότητα των διαδικασιών αμυντικών προμηθειών και εξοπλισμού των Ενόπλων Δυνάμεών τους.

Τα κράτη προτιμούν να αγοράσουν έτοιμο και άμεσα διαθέσιμο εξοπλισμό από το εξωτερικό, από το να αναλάβουν το κόστος της υποστήριξης μίας εθνικής αμυντικής βιομηχανικής βάσης. Στις Ένοπλες Δυνάμεις, υπάρχουν πιέσεις για την υποκατάσταση ανθρώπινου δυναμικού από υλικό, των στρατευσίμων από μόνιμους, των ανδρών από γυναίκες και των στρατιωτικών από πολιτικό προσωπικό (π.χ. μέσα από την ανάθεση συμβάσεων για δραστηριότητες, τις οποίες ο στρατιωτικός τομέας αναλάμβανε «παραδοσιακά», όπως η σίτιση, οι επισκευές και η συντήρηση). Με τη συρρίκνωση της αμυντικής αγοράς, το κατά μονάδα κόστος του εξοπλισμού είναι, υψηλότερο, εκτός και αν ο κατασκευαστής πραγματοποιεί εξαγωγές, οι οποίες επιφέρουν άλλου είδους επιπτώσεις και κινδύνους για την χώρα - προμηθευτή. Αντιμέτωπες με τις μειώσεις στους προϋπολογισμούς, οι αμυντικές βιομηχανίες συγχωνεύονται, για να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και πεδίου (economies of scale and scope). Μέσα από αυτήν

τη διαδικασία, οι εθνικές αμυντικές βιομηχανίες έχουν συσπειρωθεί και καταστεί λιγότερο ανταγωνιστικές μεταξύ τους.

Άμυνα και Αμυντικές Δαπάνες

Ο όρος άμυνα καθώς και ο ρόλος που η αμυντική πολιτική καλείται να διαδραματίσει σε μία κοινωνία, με τη στενή έννοια του όρου, αφορούν στον περιορισμό ή την αποτροπή μίας ενδεχόμενης εδαφικής επίθεσης, ενώ οι αμυντικές δαπάνες ορίζονται ως το συνολικό χρηματικό ποσό που απαιτείται για την κινητοποίηση όλων των παραγωγικών συντελεστών της άμυνας, στη διάρκεια μίας χρονικής περιόδου. Είναι δηλαδή, οι δαπάνες εκείνες που διενεργούνται για την κάλυψη των μισθών και λοιπών παροχών του προσωπικού της άμυνας, καθώς επίσης και για τη δημιουργία και λειτουργία του κεφαλαιουχικού και μηχανολογικού εξοπλισμού των ενόπλων δυνάμεων.

Με τον όρο άμυνα δεν νοούμαι αποκλειστικά και μόνο στρατιωτικούς εξοπλισμούς και στρατιωτική εκπαίδευση. Η άμυνα, ως έννοια, περιλαμβάνει από την αρχαιότητα έως σήμερα, ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, οι οποίοι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην εξέτασή της. Η έννοια της άμυνας εμπλέκεται στην προσπάθεια για αποτροπή «άλλων» ομάδων συμφερόντων, από το να θίξουν με οποιονδήποτε τρόπο τα «οικεία» συμφέροντα¹. Αποσκοπεί λοιπόν στη δημιουργία ασφάλειας. Η άμυνα είναι λοιπόν συνέπεια της ανάγκης για ασφάλεια. Άρα, ο προσδιορισμός των αναγκών για άμυνα προκύπτει από τον προσδιορισμό των αναγκών για ασφάλεια. Είναι λοιπόν φανερό, ότι οι έννοιες της άμυνας και της ασφάλειας είναι ταυτόσημες και συνυφασμένες με εκείνη της οικονομίας. Επιπλέον, είναι αυτές οι έννοιες που δίνουν υπόσταση και στηρίζουν τις έννοιες της διπλωματίας και των αμυντικών δαπανών.

Η Έννοια της Άμυνας - Ασφάλειας

Η φύση του πολέμου χωρίζεται σε δύο διακριτές κατηγορίες, στη δράση και στην απειλή. Ως δράση χαρακτηρίζεται το σύνολο των πολεμικών συγκρούσεων στα πεδία των μαχών ανάμεσα σε εθνότητες, κράτη ή συμμαχίες. Ως απειλή χαρακτηρίζεται η «σκιά του πολέμου» πάνω από την ειρήνη και η επιρροή της στην οικονομική και πολιτική δομή των κρατών². Καθώς η απειλή του πολέμου είναι μία υπάρχουσα κατάσταση στη σημερινή εποχή, οι διοικήσεις των κρατών δεν δύναται να μην τη λαμβάνουν υπόψη τους. Όσο λιγότερη προσοχή δώσουν σε αυτή την δυσάρεστη πραγματικότητα, τόσο περισσότερο θα υποφέρουν³.

Για να επιβιώσει ένα κράτος πρέπει να εξασφαλίσει τους απαραίτητους πόρους. Μέσα από τη διαδικασία συσσώρευσης πλούτου με τη μετατροπή μέσα

¹ Κάντας, Αντώνης. Οικονομική Άμυνας - Ασφάλειας. Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2005 Σελ.15.

² Pigou, A. C. (Arthur Cecil) The political economy of war. Toronto: Publisher Macmillan and Co 1921. Σελ.24.

³ Mendershausen, Horst. The economics of war. New York: Publisher Prentice-Hall 1941. Σελ.vii.

από κατάλληλες διαδικασίες των χρησιμοποιούμενων συντελεστών παραγωγής σε πλούτο, ώστε να επιτυγχάνεται η συνολική ευημερία των πολιτών του κράτους, οδηγούμαστε σε ανάπτυξη. Σε ένα κόσμο που οι πόροι και οι πλουτοπαραγωγικοί συντελεστές βρίσκονται σε σχετική σπανιότητα, και με δεδομένη την ανάγκη των κρατών της εξασφάλισης τους για μελλοντική ανάπτυξη, δημιουργούνται συνθήκες βίαιης ανακατανομής. Έτσι καθώς η σκιά του πολέμου απλώνεται πάνω από ένα κράτος και η επιβουλή των ημεδαπών πόρων γίνεται απειλή, η ανάγκη για άμυνα και ασφάλεια θεμελιώνεται ως βασικός στόχος ενός κράτους. Η απόσταση μεταξύ της στρατιωτικής δυνατότητας ανάμεσα σε δύο αντίπαλες χώρες είναι γνωστή ως απειλή και η εκτιμήσεις της απειλής αποτελούν την κύρια παράμετρο στον αμυντικό σχεδιασμό⁴.

Η διαφορά των εννοιών της άμυνας και της ασφάλειας είναι λεπτή, ωστόσο άκρως ουσιαστική. Η ασφάλεια αναφέρεται στην προστασία του κράτους από εξωτερικούς κινδύνους που δεν περιορίζονται μόνο σε πολεμικούς, αλλά σε οτιδήποτε μπορεί να αποδιοργανώσει την ομαλή λειτουργία ενός κράτους, όπως οικονομικές κρίσεις, περιβαλλοντικές καταστροφές, επιδημίες κ.α. Η ασφάλεια θα μπορούσε να περιγραφεί ως η αίσθηση της ελευθερίας και της βεβαιότητας από τους κινδύνους και τις απειλές⁵. Η άμυνα προσανατολίζεται κυρίως σε κινδύνους στρατιωτικής φύσεως, χωρίς βέβαια αυτοί να αρκούνται σε αμιγώς εδαφικές επιθέσεις. Στη σύγχρονη εποχή οι σημασίες της εθνικής άμυνας και της εσωτερικής ασφάλειας αρχίζουν σταδιακά να συγκλίνουν. Η εθνική άμυνα, από τη σκοπιά των οικονομικών, εξαρτάται από τρεις παράγοντες:

- Την ποσότητα των στρατηγικών πηγών που είναι διαθέσιμοι τώρα και στο μέλλον.
- Το ποσοστό αυτών των πηγών που κατανέμονται στην εθνική άμυνα.
- Την αποδοτικότητα των πηγών που χρησιμοποιούνται στην εθνική άμυνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β»

Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ ΩΣ ΔΗΜΟΣΙΟ ΑΓΑΘΟ

Οι απεριόριστες και συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της κοινωνίας, σε συνδυασμό με τις περιορισμένες ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτει, επιβάλλουν την ιεράρχηση και επιλογή των αναγκών που θα ικανοποιηθούν την κάθε περίοδο, καθώς επίσης και τον προσδιορισμό του βαθμού στον οποίο θα ικανοποιηθεί η κάθε ανάγκη. Αυτό συμβαίνει γιατί το βασικό οικονομικό πρόβλημα κάθε κοινωνίας, είναι η μεγιστοποίηση της ευημερίας των

⁴ Κάντας, Αντώνης. Οικονομική Άμυνας - Ασφάλειας. Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2005 Σελ.71.

⁵ Κάντας, Αντώνης. Οικονομική Άμυνας - Ασφάλειας. Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2005 Σελ.84.

πολιτών της με δεδομένη την ανεπάρκεια των παραγωγικών της πόρων. Με άλλα λόγια, το οικονομικό πρόβλημα κάθε κοινωνίας ορίζεται ως το πρόβλημα του καθορισμού των ειδών και ποσοτήτων των διαφόρων υλικών αγαθών που πρέπει να παραχθούν και υπηρεσιών που πρέπει να προσφερθούν ώστε, με δεδομένα τα είδη και τις ποσότητες των διαφόρων συντελεστών παραγωγής, να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Η άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων, στην παραγωγική διαδικασία είναι μία από τις βασικές προϋποθέσεις για τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας σε καθεστώς ανεπάρκειας αυτών. Αυτό σημαίνει ότι η μέγιστη δυνατή ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών, μπορεί να επιτευχθεί μόνον όταν, σε κάθε χρονική περίοδο, οι παραγωγικοί συντελεστές είναι κατάλληλα κατανομημένοι, ώστε να παράγονται τα είδη και οι ποσότητες των διαφόρων αγαθών που πραγματικά επιθυμεί η κοινωνία. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οποιαδήποτε ανακατανομή των πόρων στο παραγωγικό σύστημα θα επιφέρει μείωση της κοινωνικής ευημερίας. Στις ελεύθερες οικονομίες η πραγματοποίηση της άριστης κατανομής των παραγωγικών πόρων επιτυγχάνεται από την ελεύθερη δραστηριότητα των ιδιωτικών φορέων, δηλαδή των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, που κατευθύνονται από το ίδιο τους το συμφέρον και συντονίζονται από το μηχανισμό των τιμών. Όταν οι αγορές όλων των αγαθών και παραγωγικών συντελεστών λειτουργούν τελείως ανταγωνιστικά, οι δυνάμεις της αγοράς, δηλαδή η ζήτηση και η προσφορά, τείνουν στην αυτόματη αποκατάσταση οποιασδήποτε ανισορροπίας στην κατανομή των παραγωγικών πόρων⁶.

Υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις που ο μηχανισμός των τιμών δεν μπορεί να λειτουργήσει ικανοποιητικά, αδυνατώντας έτσι, να διοχετεύσει τις αναγκαίες ποσότητες πόρων στην παραγωγή όλων των κοινωνικά αναγκαίων αγαθών. Η πιο ακραία περίπτωση, στην οποία ο μηχανισμός των τιμών αδυνατεί πλήρως να λειτουργήσει, είναι η περίπτωση των «αμιγώς δημοσίων αγαθών», των αγαθών δηλαδή που μπορούν να καταναλωθούν εξ ολοκλήρου και ταυτόχρονα από όλα τα μέλη της κοινωνίας. Στην κατηγορία των αγαθών αυτών εντάσσεται και η εθνική άμυνα, εφόσον προσφέρει ταυτόχρονα ασφάλεια σε όλους τους πολίτες. Η φύση της όμως, ως δημοσίου αγαθού, οδηγεί στην πλήρη αδυναμία των δυνάμεων της αγοράς να παράγουν το κοινωνικά επιθυμητό επίπεδο της, με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η παρέμβαση του κράτους για την παροχή της άμυνας και τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής Ευημερίας. Μ' αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται η πληρέστερη δυνατή ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών, όχι μόνο για πολιτικά - ειρηνικά αγαθά, αλλά και για το αγαθό της ασφάλειας. Τα ζητήματα που ανακύπτουν από τη φύση της εθνικής άμυνας ως δημοσίου αγαθού και από την αναγκαιότητα της κρατικής παρέμβασης για την παραγωγή της, αναλύονται στα τμήματα αυτού του κεφαλαίου. Ειδικότερα, εξετάζεται:

⁶ Γεωργακόπουλος, Θεόδωρος. Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα Εκδόσεις Καραμπερόπουλος 1980. Σελ.31.

- Η έννοια και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των αμιγώς ιδιωτικών και αμιγώς δημοσίων αγαθών,
- Τα θεωρητικά επιχειρήματα που συνήθως προβάλλονται, για τον χαρακτηρισμό της εθνικής άμυνας ως αμιγώς δημοσίου αγαθού,
- Οι λόγοι για τους οποίους η λειτουργία του μηχανισμού των τιμών αδυνατεί να εξασφαλίσει την παραγωγή της άμυνας, οι λόγοι δηλαδή για τους οποίους είναι αναγκαίος ο κρατικός παρεμβατισμός για την παροχή ασφάλειας στην κοινωνία,
- Οι θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί στη βιβλιογραφία για τον προσδιορισμό του άριστου επιπέδου κάθε δημοσίου αγαθού, άρα και της εθνικής άμυνας, και
- Οι διάφοροι τρόποι χρηματοδότησης της παραγωγής της εθνικής άμυνας.

Αμιγώς Ιδιωτικά και Αμιγώς Δημόσια Αγαθά

Η ιδιότητα της αδιαιρετότητας (non-divisibility)⁷ είναι αυτή που διακρίνει τα αμιγώς δημόσια αγαθά από τα αμιγώς ιδιωτικά αγαθά. Ένα ιδιωτικό αγαθό χαρακτηρίζεται από διαιρετότητα, στοιχείο που δίνει στον παραγωγό του τη δυνατότητα να αποκλείει από το όφελός του οποιονδήποτε δεν είναι διατεθειμένος να καταβάλλει το αντίτιμο για την απόκτηση του. Η δυνατότητα της στέρησης του οφέλους είναι αυτή που καθιστά δυνατή τη λειτουργία του μηχανισμού των τιμών για την παραγωγή ενός ιδιωτικού αγαθού. Οι καταναλωτές αναγκάζονται να εκδηλώσουν την προτίμησή τους για ένα ιδιωτικό αγαθό, καταβάλλοντος το αντίτιμο της απόκτησής του, γιατί γνωρίζουν ότι μόνο μ' αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουν να απολαύσουν το όφελος του. Αντίθετα, οι παραγωγοί, έχοντας τη δυνατότητα της στέρησης του οφέλους, μπορούν να επιβάλλουν μία τιμή στο αγαθό, που να καλύπτει τουλάχιστον το κόστος παραγωγής του. Εφόσον τα ιδιωτικά αγαθά καταναλώνονται μόνον από αυτούς που πληρώνουν για την αγορά τους, οι ωφέλειες της κατανάλωσής τους «εσωτερικοποιούνται» στους αγοραστές τους.

Η διαιρετότητα που χαρακτηρίζει τα ιδιωτικά αγαθά, εκτός από τη στέρηση του οφέλους, καθιστά την κατανάλωσή τους αποκλειστική. Οποιοσδήποτε δηλαδή καταβάλλει το αντίτιμο για την αγορά μιας μονάδας ενός ιδιωτικού αγαθού, αποκτά όχι μόνο τη δυνατότητα της κατανάλωσής της, αλλά και το δικαίωμα του αποκλεισμού οποιουδήποτε άλλου από την κατανάλωσή αυτής της μονάδας. Στην περίπτωση των ιδιωτικών αγαθών ο καθένας μας, ως καταναλωτής, είναι ανταγωνιστής όλων των άλλων, αφού η δική μας κατανάλωση ενός ιδιωτικού

⁷ "CHAPTER NINE." Elite (elitist) Theory: A Glossary of Political Economy Terms - Dr. Paul M. Johnson. Accessed 2018. <http://www.auburn.edu/~gadzeat/public-goods.htm>.

αγαθού μειώνει την ποσότητα του που είναι διαθέσιμη για όλους τους άλλους. Συνεπώς, η συνολική κατανάλωση κάθε ιδιωτικού αγαθού στην οικονομία, είναι ίση με το άθροισμα της κατανάλωσης των επί μέρους ατόμων της κοινωνίας. Παραδείγματα αμιγώς ιδιωτικών αγαθών υπάρχουν πάρα πολλά στην οικονομία. Τα τρόφιμα, τα είδη ρουχισμού, οι οικιακές συσκευές, τα αυτοκίνητα και γενικά οτιδήποτε διαιρετό προσφέρεται για αποκλειστική κατανάλωση και απόλαυση του οφέλους του, χαρακτηρίζεται ως αμιγώς ιδιωτικό αγαθό. Χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων αυτών είναι ότι το όφελος που παρέχουν, μπορεί να διαιρεθεί και να εξατομικευτεί έτσι, ώστε να είναι δυνατή η απόλαυση τους μόνο από ορισμένα άτομα, ενώ άλλα μπορούν εύκολα να αποκλεισθούν.

Αντίθετα ένα αμιγώς δημόσιο αγαθό χαρακτηρίζεται από αδιαιρετότητα, ιδιότητα που καθιστά αδύνατο τον αποκλεισμό από το όφελος του, οποιοδήποτε δεν επιθυμεί να καταβάλλει το αντίτιμο της απόκτησης του. Η αδυναμία της στέρησης του οφέλους έχει, ως αποτέλεσμα, την αδυναμία του μηχανισμού των τιμών να λειτουργήσει προς την κατεύθυνση της παραγωγής των αγαθών αυτών. Εφόσον όλοι γνωρίζουν ότι έχουν τη δυνατότητα της απόλαυσης ενός δημοσίου αγαθού, ανεξάρτητα από το αν πληρώσουν ή όχι για την αγορά του, δεν πρόκειται να εκδηλώσουν την προτίμησή τους γι' αυτό, καταβάλλοντας το τίμημα της απόκτησης του, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η επιβολή κάποιας τιμής για το αγαθό αυτό. Σε αντίθεση, λοιπόν, με τα ιδιωτικά αγαθά, οι ωφέλειες των οποίων εσωτερικοποιούνται στους αγοραστές τους, τα δημόσια αγαθά χαρακτηρίζονται από εξωτερικές οικονομίες κατανάλωσης, όπως ονομάζονται οι ωφέλειες που απολαμβάνουν κάποιοι από ένα αγαθό που παρέχεται σε κάποιον ή κάποιους άλλους. Εφόσον το δημόσιο αγαθό δεν μπορεί να διαιρεθεί και το όφελος του να εξατομικευτεί, ώστε να είναι δυνατή η απόλαυση του από ορισμένα μόνο άτομα, αλλά διαχέεται σε ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο, η κατανάλωση του δεν είναι αποκλειστική.

Όταν κάποιος καταναλώνει οποιαδήποτε ποσότητα από ένα αμιγώς δημόσιο αγαθό, κανένας άλλος δεν εμποδίζεται από την κατανάλωση της ίδιας ποσότητας του αγαθού, η ποσότητα δηλαδή που μπορεί κάποιος άλλος να καταναλώσει δεν περιορίζεται, ούτε στο ελάχιστο, από την ποσότητα που καταναλώνει ο πρώτος. Στην περίπτωση των αγαθών αυτών, κανένας καταναλωτής δεν είναι ανταγωνιστής κανενός άλλου, αφού όλοι μπορούν ταυτόχρονα να καταναλώνουν το σύνολο της διαθέσιμης ποσότητας του αγαθού⁸. Αξίζει να τονισθεί ότι, ίση δυνητική κατανάλωση από ένα δημόσιο αγαθό, δε σημαίνει απαραίτητα και απόλαυση του ίδιου οφέλους από όλα τα άτομα της κοινωνίας. Το όφελος που αποκομίζει το κάθε άτομο, εξαρτάται από την αξιολόγηση που κάνει στο συγκεκριμένο αγαθό, που ενδέχεται να διαφέρει από τις αξιολογήσεις των άλλων ατόμων. Ένα απλό παράδειγμα αμιγώς δημοσίου αγαθού είναι οι φωτεινοί σηματοδότες στους δρόμους. Οι σηματοδότες χρησιμοποιούνται από όλους τους

⁸ Musgrave, R. & Musgrave P., Public finance in theory and practice, New York: McGraw-Hill 1976, Σελ. 49.

πολίτες, ανεξάρτητα αν ορισμένοι από αυτούς δεν είναι διατεθειμένοι να καταβάλλουν κάποια τιμή για τις υπηρεσίες που τους παρέχουν. Η περίπτωση του φάρου, που προσφέρει υπηρεσίες φωτισμού και σηματοδότησης στα διερχόμενα πλοία, αποτελεί άλλο ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα δημοσίου αγαθού. Από τη στιγμή που ο φάρος τοποθετείται κάπου και αρχίζει να λειτουργεί, φωτίζει και σηματοδοτεί όλα τα πλοία, ανεξάρτητα από το αν οι πλοιοκτήτριες εταιρείες είναι ή όχι διατεθειμένες να πληρώσουν κάποιο αντίτιμο. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον είναι αδύνατη η επιβολή κάποιας τιμής στις υπηρεσίες που προσφέρει ο φάρος. Βέβαια, θα μπορούσε να επινοηθεί κάποιο σύστημα, που να εξασφαλίζει την κατανάλωση των υπηρεσιών του φάρου από τα πλοία, των οποίων οι εταιρείες πληρώνουν κάποιο αντίτιμο. Θα μπορούσε, για παράδειγμα, να τοποθετηθεί στη θέση του φάρου κάποια συσκευή ηλεκτρονικού ραντάρ, τα σήματα του οποίου θα μπορούσαν να δεχθούν τα πλοία εκείνα που θα ήταν εφοδιασμένα με ειδικούς ηλεκτρονικούς δέκτες (για την απόκτηση των δεκτών αυτών θα είχε καταβληθεί, βέβαια, το ανάλογο τίμημα). Ωστόσο, παρά την ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών φωτισμού και σηματοδότησης των πλοίων, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής κάποιας τεχνικής επινόησης, δε χάνεται η φύση του φάρου ως δημοσίου αγαθού. Άλλα παραδείγματα δημοσίων αγαθών είναι η εθνική άμυνα, η εσωτερική ασφάλεια και η δικαιοσύνη που, βέβαια, έχουν μεγαλύτερη σημασία από τα προηγούμενα, αφού η παραγωγή τους απαιτεί την απασχόληση σημαντικού ποσοστού των παραγωγικών πόρων της οικονομίας.

Από αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω, ένα σημείο αξίζει ιδιαίτερης προσοχής: το γεγονός ότι η αδιαιρετότητα που χαρακτηρίζει τα δημόσια αγαθά και η επακόλουθη αδυναμία στέρησης του οφέλους τους από οποιονδήποτε δεν καταβάλλει το τίμημα της απόκτησης τους, έχουν ως αποτέλεσμα την πλήρη αδυναμία του μηχανισμού των τιμών να λειτουργήσει προς την κατεύθυνση της παραγωγής τους. Εφόσον λοιπόν, οι συνθήκες της αγοράς δεν είναι σε θέση να προσδιορίσουν κάποια τιμή και κάποια προσφερόμενη - ζητούμενη ποσότητα, θα πρέπει να βρεθεί κάποιος άλλος τρόπος για τη χρηματοδότηση (άρα κινητοποίηση) των συντελεστών που παράγουν αυτά τα αγαθά και για τον προσδιορισμό του άριστου επιπέδου παραγωγής τους.

Η Εθνική Άμυνα ως Αμιγώς Δημόσιο Αγαθό

Το «Αποτέλεσμα Αποτροπής» (Deterrent Effect) που προσφέρει η εθνική άμυνα, είναι αυτό, που της προσδίδει τις ιδιότητες εκείνες που τη χαρακτηρίζουν ως αμιγώς δημόσιο αγαθό. Όταν οι παραγωγικοί συντελεστές που απασχολούνται στην άμυνα, κινητοποιούνται για την αναχαίτιση κάποιου επίδοξου εισβολέα, το αποτέλεσμα της αναχαίτισης, η περιφρούρηση δηλαδή της εθνικής ασφάλειας, χαρακτηρίζεται από την ιδιότητα της αδιαιρετότητας. Κανένας δεν δύναται να αποκλείσει από τις ωφέλειες της ασφάλειας οποιονδήποτε δεν είναι διατεθειμένος να καταβάλλει το αντίτιμο για τη συμμετοχή του στην απόλαυση της. Όταν παράγεται ένα δεδομένο επίπεδο ασφάλειας, η κατανάλωση των υπηρεσιών της

από κάποιον ούτε περιορίζει ούτε περιορίζεται από την κατανάλωση οποιουδήποτε άλλου. Η εθνική άμυνα λοιπόν, χαρακτηρίζεται ως ένα αμιγώς δημόσιο αγαθό, γιατί στην περίπτωση της συνυπάρχουν τα στοιχεία της αδιαιρετότητας, της αδυναμίας στέρησης των ωφελειών της και της μη αποκλειστικής, άρα και μη ανταγωνιστικής κατανάλωσης της.

Σε ποιες περιπτώσεις η άμυνα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αμιγώς δημόσιο αγαθό; Ας υποθέσουμε ότι μία χώρα, στην προσπάθειά της να εμποδίσει την εισβολή από κάποια άλλη χώρα, κινητοποιεί τους παραγωγικούς συντελεστές της άμυνας. Αν ορισμένα σημεία των συνόρων είναι πιο επιδεκτικά στην επίθεση, είναι φυσικό τα σχέδια των στρατιωτικών να έχουν προσαρμοσθεί για την άσκηση μεγαλύτερης αντίστασης στα σημεία αυτά, στα οποία και θα έχουν μεταφερθεί αναλογικά περισσότεροι συντελεστές παραγωγής της άμυνας. Αν, ως αποτέλεσμα των σχεδίων αυτών, η αναχαίτιση είναι μερική, θα υπάρξουν περιοχές που θα υποκύψουν στην επίθεση. Στην περίπτωση αυτή, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η κατανάλωση των υπηρεσιών της άμυνας από ορισμένους πολίτες, αυτούς δηλαδή που κατοικούν στα σημεία που δεν υπέκυψαν στην επίθεση, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της ποσότητας της που είναι διαθέσιμη για κατανάλωση από άλλους, αυτούς δηλαδή που κατοικούν στα σημεία που υπέκυψαν στην επίθεση. Στις περιπτώσεις λοιπόν πού, ως αποτέλεσμα δεδομένων στρατηγικών συνθηκών, η κατανάλωση των ωφελειών της ασφάλειας είναι ανταγωνιστική, η άμυνα παύει να είναι ένα αμιγώς δημόσιο αγαθό και χαρακτηρίζεται ως ένα μη αμιγώς δημόσιο ή, απλά, ως δημόσιο αγαθό⁹. Για τις ανάγκες της ανάλυσης που ακολουθεί, ωστόσο, θα υποθέσουμε ότι η ανταγωνιστικότητα των ωφελειών της ασφάλειας αποτελεί ακραία περίπτωση και θα θεωρήσουμε την άμυνα ως ένα αμιγώς δημόσιο αγαθό.

Η Αναγκαιότητα της Παρέμβασης του Κράτους για την Παροχή του Κοινωνικά Άριστου Επιπέδου της Εθνικής Άμυνας

Η άμυνα λοιπόν χαρακτηρίζεται από αδιαιρετότητα και είναι προφανές ότι ο μηχανισμός των τιμών αδυνατεί να κινητοποιήσει τις αναγκαίες ποσότητες, πόρων για την παραγωγή του κοινωνικά άριστου επιπέδου της. Σε ένα δεδομένο επίπεδο άμυνας αντιστοιχεί ένα δεδομένο μέγεθος του αποτελέσματος αναχαίτισης, το οποίο διαχέεται ομοιόμορφα στην κοινωνία, με αποτέλεσμα την αδυναμία αποκλεισμού από τις ωφέλειες του οποιουδήποτε δεν επιθυμεί να καταβάλλει το αντίτιμο της απόλαυσης του. Εφόσον λοιπόν, ο κάθε πολίτης γνωρίζει ότι μπορεί να καταναλώσει το αγαθό της ασφάλειας, ανεξάρτητα από το αν πληρώσει γι' αυτό ή όχι, θα προσποριστεί ότι δεν επιθυμεί αλλά και δεν ωφελείται από το αγαθό αυτό, με αποτέλεσμα να αρνείται να καταβάλλει οποιαδήποτε τιμή. Και στην περίπτωση, όμως, που υποθέσουμε ότι υπήρχε η δυνατότητα επιβολής κάποιας τιμής για το αγαθό της άμυνας, δε θα ήταν σκόπιμη, γιατί δε θα επέτρεπε την αριστοποίηση της κατανομής των πόρων.

⁹ Kennedy, Gavin. Defense Economics. Publisher: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1983. Σελ.26.

Εφόσον η κατανάλωση της άμυνας δεν είναι ανταγωνιστική, το οριακό κόστος εξυπηρέτησης ενός επιπλέον πολίτη είναι ίσο με το μηδέν. Για την αριστοποίηση της κατανομής των πόρων, λοιπόν, θα πρέπει να μην επιβληθεί καμία τιμή, ώστε να επιτευχθεί εξίσωση του οριακού κόστους και της τιμής, που αποτελεί την αναγκαία συνθήκη για την αριστοποίηση της κατανομή των πόρων στην οικονομία¹⁰. Είναι προφανές ότι, τόσο η αδυναμία όσο και το ανεπιθύμητο της επιβολής κάποιας τιμής στο αγαθό της άμυνας, καθιστούν αδύνατη τη λειτουργία του μηχανισμού των τιμών για την παροχή ασφάλειας στην κοινωνία, και αναγκαία την παρέμβαση του κράτους για την οργάνωση της παραγωγής της άμυνας. Το κράτος όμως, παρεμβαίνοντας στην παραγωγή της άμυνας, όπως και οποιουδήποτε άλλου δημόσιου αγαθού αντιμετωπίζει δυο βασικά προβλήματα:

- Τον προσδιορισμό του κοινωνικά άριστου επιπέδου παραγωγής, και
- Τον καθορισμό του τρόπου χρηματοδότησης του κόστους παραγωγής του επιπέδου αυτού.

Προσδιορισμός του Κοινωνικά Άριστου Επιπέδου Παραγωγής της Εθνικής Άμυνας

Για την περίπτωση των ιδιωτικών αγαθών, τα είδη και οι ποσότητες τους που επιθυμεί το κοινωνικό σύνολο, προσδιορίζονται με βάση τη λειτουργία του μηχανισμού των τιμών. Επειδή τα αγαθά αυτά είναι διαιρετά και η κατανάλωση τους αποκλειστική, είναι δυνατή η στέρηση του οφέλους τους σε οποιονδήποτε δεν είναι διατεθειμένος να καταβάλλει κάποιο αντίτιμο για την απόκτηση τούτος. Αυτοί που επιθυμούν να καταναλώσουν ένα ιδιωτικό αγαθό, γνωρίζουν ότι θα απολαύσουν το όφελος του μόνο αν πληρώσουν γι' αυτό, με αποτέλεσμα να εκδηλώνουν μ' αυτόν τον τρόπο την προτίμησή τους για το συγκεκριμένο αγαθό.

Συνεπώς, η ζήτηση του αγαθού, σε συνδυασμό με την προσφορά του, που αντανάκλα τις οικονομικές και τεχνολογικές συνθήκες παραγωγής του, διαμορφώνουν μία τιμή ισορροπίας στην οποία παράγεται τόση ποσότητα του αγαθού, όση πραγματικά επιθυμεί το κοινωνικό σύνολο. Στην περίπτωση, όμως, της εθνικής άμυνας, όπως και οποιουδήποτε άλλου δημοσίου αγαθού, ο μηχανισμός των τιμών, για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, αδυνατεί πλήρως να λειτουργήσει για τον προσδιορισμό του κοινωνικά άριστου επιπέδου παραγωγής της. Έτσι λοιπόν, προκύπτει το ερώτημα: Πώς μπορεί να καθορισθεί το επίπεδο της ασφάλειας που πραγματικά επιθυμεί μία κοινωνία; Δεδομένου ότι το πρόβλημα αυτό υπάρχει για κάθε δημόσιο αγαθό, η λύση του έχει απασχολήσει όχι μόνο τους οικονομολόγους της άμυνας, αλλά και της Δημοσίας Οικονομικής.

¹⁰ Γεωργακόπουλος, Θεόδωρος. Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα Εκδόσεις Καραμπερόπουλος 1980. Σελ.38.

Για την αντιμετώπιση του έχουν αναπτυχθεί στη βιβλιογραφία δύο βασικές θεωρίες:

- Η Θεωρία του Ανταλλάγματος ή των Δημοσίων Αγαθών, όπως είναι περισσότερο γνωστή σήμερα, και
- Η θεωρία της Μεγιστοποίησης της Κοινωνικής Ευημερίας.

Η Θεωρία του Ανταλλάγματος

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η άριστη ποσότητα παραγωγής ενός δημοσίου αγαθού, μπορεί να καθορισθεί με βάση ένα μηχανισμό ανάλογο με το μηχανισμό των τιμών. Οι οικονομολόγοι που υποστηρίζουν την άποψη αυτή, δέχονται ότι τα νοικοκυριά αξιολογούν το κάθε δημόσιο αγαθό με βάση το ατομικό τους συμφέρον, που αποτελεί και το μοναδικό κριτήριο αξιολόγησης τους για κάθε ιδιωτικό αγαθό. Αν είναι γνωστός ο χάρτης προτιμήσεων ενός νοικοκυριού, το εισόδημα του και οι σχετικές τιμές των αγαθών, μπορεί να προσδιορισθεί η καμπύλη ζήτησης του όχι μόνο για τα ιδιωτικά, αλλά και για τα δημόσια αγαθά. Η άθροιση των ατομικών καμπυλών ζήτησης για ένα δημόσιο αγαθό, μας δίνει την καμπύλη ζήτησης της κοινωνίας για το αγαθό αυτό, η οποία, σε συνδυασμό με την καμπύλη προσφοράς του, προσδιορίζει το άριστο επίπεδο παραγωγής του.

Η ύπαρξη ή η απειλή πολέμου είναι το στοιχείο που διαφοροποιεί τη ζήτηση ενός νοικοκυριού για την εθνική άμυνα, από τη ζήτηση του για οποιοδήποτε άλλο δημόσιο αγαθό. Εφόσον ο παράγοντας αυτός αποτελεί το βασικό γενεσιουργό αίτιο για την παραγωγή της άμυνας, πρέπει να υποθέσουμε ότι, η ζητούμενη ποσότητα άμυνας από ένα νοικοκυριό εξαρτάται, εκτός από το εισόδημα του, την τιμή που πρέπει να καταβάλλει για την απόλαυση των ωφελειών της άμυνας, και την τιμή όλων των άλλων αγαθών, και από την ύπαρξη ή τον βαθμό της απειλής πολέμου. *Ceteris paribus*, όσο αυξάνεται ο βαθμός της απειλής πολέμου, αυξάνεται και η ζήτηση του κάθε νοικοκυριού για το αγαθό της άμυνας και αντίστροφα.

Το κοινωνικά άριστο επίπεδο παραγωγής της άμυνας, συμφωνά με τη θεωρία του ανταλλάγματος, προσδιορίζεται από την ισορροπία στην αγορά της άμυνας, από τη λειτουργία δηλαδή των δυνάμεων της ζήτησης και της προσφοράς. Αν εξαιρέσει κανείς τον τρόπο με τον οποίο εξάγεται η καμπύλη συνολικής ζήτησης της άμυνας, ο μηχανισμός προσδιορισμού του άριστου επιπέδου του αγαθού αυτού δε διαφέρει σε τίποτα από το μηχανισμό των τιμών, η λειτουργία του οποίου προσδιορίζει την άριστη ποσότητα κάθε ιδιωτικού αγαθού. Ωστόσο, είναι απίθανο ο μηχανισμός αυτός να μπορέσει να λειτουργήσει στην πράξη. Η βασική αρχή στην οποία στηρίζεται η θεωρία του ανταλλάγματος είναι ότι το κάθε νοικοκυριό πρέπει να συνεισφέρει στο συνολικό κόστος παραγωγής της άμυνας (ή οποιουδήποτε άλλου δημοσίου αγαθού) κατά ένα ποσό, που να είναι ίσο με το

όφελος που αποκομίζει από την κατανάλωση της. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι η εθνική άμυνα είναι ένα δημόσιο αγαθό, πράγμα που σημαίνει ότι από τη στιγμή που κάποιο επίπεδο της παράγεται, ο καθένας έχει τη δυνατότητα να καταναλώσει το σύνολο του επιπέδου αυτού, έστω και αν δεν επιθυμεί να καταβάλει το αντίτιμο της απόκτησης του.

Επομένως, κανένα νοικοκυριό δε θα είναι διατεθειμένο να πληρώσει κάποια τιμή για την κατανάλωση της άμυνας, με αποτέλεσμα να είναι αδύνατος ο προσδιορισμός των ατομικών προτιμήσεων και της καμπύλης συνολικής ζήτησης, άρα και του άριστου επιπέδου παραγωγής της άμυνας. Ακόμα, όμως, και αν υποθέσουμε ότι τα διάφορα άτομα αποκαλύπτουν τις πραγματικές τους προτιμήσεις για το αγαθό της άμυνας, είναι αμφίβολο αν ο μηχανισμός των τιμών μπορεί να προσδιορίσει το πραγματικά επιθυμητό επίπεδο παραγωγής του για το σύνολο της κοινωνίας. Το άριστο επίπεδο της άμυνας, λοιπόν, ακόμα και αν μπορούσε να προσδιορισθεί με βάση το μηχανισμό των τιμών, δε θα ήταν το πραγματικά επιθυμητό από άποψη κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η Θεωρία της Μεγιστοποίησης της Κοινωνικής Ευημερίας

Εφόσον η θεωρία του ανταλλάγματος δε μας δίνει κάποιο μηχανισμό, με βάση τον οποίο να μπορούμε να προσδιορίσουμε στην πράξη το κοινωνικά άριστο επίπεδο παραγωγής της εθνικής άμυνας, πρέπει, για το σκοπό αυτό να χρησιμοποιήσουμε άλλα κριτήρια επιλογής, που να υποκαθιστούν τις δυνάμεις της αγοράς. Η θεωρία της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας δίνει κάποια ικανοποιητική απάντηση στο πρόβλημα αυτό. Η βασική θέση της στηρίζεται στο γεγονός ότι η κάθε δημόσια δραστηριότητα, άρα και αυτή της παραγωγής της άμυνας, αποφέρει κάποιο όφελος στο κοινωνικό σύνολο, δηλαδή το κοινωνικό όφελος και συνεπάγεται κάποιο κόστος γι' αυτό, δηλαδή το κοινωνικό κόστος. Το κοινωνικά άριστο επίπεδο παραγωγής της άμυνας, συμφωνά με τη θεωρία αυτή, προσδιορίζεται στο επίπεδο εκείνο, στο οποίο επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή διαφορά μεταξύ του συνολικού κοινωνικού οφέλους που προέρχεται από την άμυνα, και του συνολικού κοινωνικού κόστους, γιατί στο επίπεδο αυτό μεγιστοποιείται η ευημερία του κοινωνικού συνόλου.

Με τον όρο πλήρη διαιρετότητα της εθνικής άμυνας, εννοούμε ότι το επίπεδο παραγωγής του αγαθού αυτού μπορεί να μεταβάλλεται κατά απειροελάχιστα τμήματα, δηλαδή ότι οι αμυντικές δαπάνες μπορούν να αυξάνονται ή να μειώνονται κατά την ελάχιστη νομισματική μονάδα. Η πλήρης διαιρετότητα στην παραγωγή δεν πρέπει να συγχέεται με την πλήρη διαιρετότητα στην κατανάλωση. Ένα αμιγώς δημόσιο αγαθό μπορεί τουλάχιστον θεωρητικά, να είναι πλήρως διαιρετό στην παραγωγή, από τη στιγμή όμως που κάθε νέα μονάδα του παράγεται, μπορεί να καταναλωθεί εξολοκλήρου και ταυτόχρονα από όλα τα μέλη μιας κοινωνίας.

Ας εξετάσουμε, λοιπόν, πώς μπορεί να προσδιορισθεί το άριστο επίπεδο παραγωγής της άμυνας, στο πλαίσιο της θεωρίας της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας και στην περίπτωση που το επίπεδο αυτό μπορεί να μεταβάλλεται κατά τρόπο συνεχή. Η παραγωγή της άμυνας, όπως ακριβώς και οποιουδήποτε άλλου δημοσίου αγαθού, αποφέρει κάποιο όφελος στο κοινωνικό σύνολο και συνεπάγεται κάποιο κόστος γι' αυτό. Είναι προφανές ότι όταν αυξάνεται το μέγεθος του αμυντικού τομέα, αυξάνεται και το συνολικό όφελος της κοινωνίας, γιατί η τελευταία απολαμβάνει μεγαλύτερο επίπεδο ασφάλειας. Είναι εξίσου προφανές, όμως, ότι όταν αυξάνεται το μέγεθος του αμυντικού τομέα, αυξάνεται και το συνολικό κόστος της κοινωνίας, γιατί αφαιρούνται συνεχώς πόροι από την παράγωγη των άλλων αγαθών, η οποία συνεχώς μειώνεται.

Μολονότι όμως, τόσο το κοινωνικό όφελος όσο και το κοινωνικό κόστος αυξάνονται με την αύξηση του παραγόμενου επιπέδου της άμυνας, ο ρυθμός μεταβολής του πρώτου διαφέρει από αυτόν του δεύτερου. Συγκεκριμένα, το κοινωνικό όφελος αυξάνεται με φθίνοντα ρυθμό, ενώ το κοινωνικό κόστος αυξάνεται με αύξοντα ρυθμό. Αυτό οφείλεται στη λειτουργία των νόμων της φθίνουσας οριακής χρησιμότητας και του αύξοντος οριακού κόστους. Από τη μια πλευρά, όσο αυξάνεται η παραγωγή της άμυνας, η πρόσθετη χρησιμότητα που απολαμβάνει η κοινωνία από κάθε νέα μονάδα του αγαθού αυτού, δηλαδή η οριακή χρησιμότητα, μειώνεται, με αποτέλεσμα να μειώνεται και το οριακό όφελος που απολαμβάνει η κοινωνία από την κατανάλωση κάθε πρόσθετης μονάδας της άμυνας. Έτσι λοιπόν, η αύξηση του επιπέδου της άμυνας, οδηγεί στην αύξηση του συνολικού κοινωνικού οφέλους με φθίνοντα ρυθμό. Από την άλλη πλευρά, όσο αυξάνεται η παραγωγή της άμυνας, τόσο μεγαλύτερες ποσότητες πόρων μεταφέρονται από την παραγωγή των άλλων αγαθών, στην παραγωγή κάθε νέας μονάδας της άμυνας, με αποτέλεσμα να μειώνεται ολοένα περισσότερο η παραγωγή των άλλων αγαθών. Κάθε μονάδα όμως των άλλων αγαθών, που δεν παράγεται, θα απέφερε ολοένα μεγαλύτερη οριακή χρησιμότητα και επομένως μεγαλύτερο οριακό όφελος από την προηγούμενη που δεν έχει παραχθεί.

Έτσι λοιπόν, το όφελος που διέφυγε από τη μη παραγωγή των άλλων αγαθών, δηλαδή το οριακό κόστος παραγωγής της άμυνας, αυξάνεται για κάθε νέα μονάδα του αγαθού αυτού, με αποτέλεσμα το συνολικό κοινωνικό κόστος παραγωγής της άμυνας να αυξάνεται με αύξοντα ρυθμό. Το άριστο μέγεθος του αμυντικού τομέα της κοινωνίας προσδιορίζεται στο επίπεδο παραγωγής, στο οποίο επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή διαφορά ανάμεσα στο συνολικό κοινωνικό όφελος και στο συνολικό κοινωνικό κόστος παραγωγής της άμυνας. Το επίπεδο αυτό είναι άριστο, γιατί εξισώνει το οριακό κοινωνικό όφελος με το οριακό κοινωνικό κόστος παραγωγής της άμυνας. Αν υποθέσουμε ότι η κοινωνία παρήγαγε κάποιο άλλο επίπεδο άμυνας, στο οποίο το οριακό όφελος ήταν μεγαλύτερο από το οριακό κόστος, θα συνέφερε η παραγωγή επιπλέον μονάδων άμυνας, εφόσον από την επιπλέον αυτή παραγωγή η κοινωνία θα απεκόμιζε καθαρό όφελος. Αντίθετα, αν η κοινωνία παρήγαγε κάποιο επίπεδο, στο οποίο το

οριακό κόστος ήταν μεγαλύτερο από το οριακό όφελος, θα συνέφερε η περικοπή κάποιων μονάδων άμυνας, εφόσον από την περικοπή αυτή θα μειωνόταν η καθαρή ζημιά της κοινωνίας. Συνεπώς, μόνο στο επίπεδο παραγωγής, στο οποίο έχουμε εξίσωση οριακού οφέλους και οριακού κόστους, η κοινωνία βρίσκεται στο άριστο σημείο παραγωγής και το μόνο που τη συμφέρει είναι η σταθεροποίηση του επιπέδου αυτού.

Στην πράξη, το μέγεθος των αμυντικών δαπανών δε μεταβάλλεται κατά τρόπο συνεχή, εφόσον τόσο οι δαπάνες μισθών και παροχών σε είδος, όσο και οι δαπάνες στρατιωτικών εξοπλισμών και κατασκευών των ενόπλων δυνάμεων, καθορίζονται από το βιοτικό επίπεδο και από τεχνολογικές ή άλλες συνθήκες. Συνεπώς η πλήρης διαιρετότητα της άμυνας είναι μία καθαρά θεωρητική υπόθεση.

Στις περιπτώσεις αυτές δεν μπορούμε να χρησιμοποιηθούμε τις έννοιες του οριακού οφέλους και του οριακού κόστους παραγωγής, για τον προσδιορισμό άριστου μεγέθους των αμυντικών δαπανών και τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Το κάθε πρόγραμμα λειτουργίας των ενόπλων δυνάμεων έχει διαφορετικό κόστος, με αποτέλεσμα τα οφέλη διαφορετικών προγραμμάτων να μην είναι συγκρίσιμα μεταξύ τους. Το πρόβλημα που ανακύπτει από την αδιαιρετότητα της άμυνας και των αμυντικών δαπανών, μπορεί να λυθεί με τον υπολογισμό του οφέλους ανά μονάδα δαπάνης για κάθε πρόγραμμα και την επιλογή των προγραμμάτων εκείνων που αποφέρουν το μεγαλύτερο όφελος ανά μονάδα δαπάνης, ώσπου να εξαντληθεί ο συνολικός προϋπολογισμός που έχει προβλεφθεί για τη χρηματοδότηση της λειτουργίας του αμυντικού τομέα.

Η θεωρία της Μεγιστοποίησης της Κοινωνικής Ευημερίας είναι χρήσιμη, γιατί θεμελιώνεται στη βασική θέση της νεοκλασικής μικροοικονομικής θεωρίας, που δέχεται ότι οποιαδήποτε οικονομική μονάδα δρα και αποφασίζει ορθολογικά, με κριτήριο δηλαδή τη μεγιστοποίηση του ατομικού της συμφέροντος. Ο καταναλωτής, για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψη τις τιμές των διαφόρων αγαθών και το περιορισμένο του εισόδημα, μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα του, όταν από το κάθε αγαθό αγοράζει την ποσότητα στην οποία εξισώνει το οριακό όφελος που απολαμβάνει από το αγαθό, με το οριακό κόστος, δηλαδή την τιμή του.

Κατά παρόμοιο τρόπο, η θεωρία μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας δέχεται ότι ο αντικειμενικός σκοπός του κράτους, που και αυτό βέβαια είναι μία οικονομική μονάδα, είναι να μεγιστοποιήσει την ευημερία των πολιτών του. Το πρόβλημα του, λοιπόν, είναι να προσδιορίσει τα επίπεδα παραγωγής της εθνικής άμυνας και των πολιτικών αγαθών, στα οποία μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία. Η λύση του προβλήματος συνίσταται στο επίπεδο εκείνο της παραγωγής, στο οποίο επιτυγχάνεται εξίσωση του οριακού κοινοτικού οφέλους με το οριακό κοινωνικό κόστος καθενός από αυτά, ή αλλιώς, εξίσωση του οριακού κοινωνικού οφέλους της άμυνας με το οριακό κοινωνικό όφελος των πολιτικών αγαθών. Μ' αυτό τον τρόπο, εξασφαλίζεται και η άριστη κατανομή των

παραγωγικών πόρων στατιστικά. Το κριτήριο της αναλυτικής αξιοπιστίας βέβαια, χαρακτηρίζει και τη θεωρία του ανταλλάγματος, αφού το επίπεδο παράγωγης της άμυνας που προσδιορίζεται με βάση τις δυνάμεις της αγοράς, εξασφαλίζει τόσο την ισορροπία στη ζήτηση και την προσφορά, όσο και την άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων, στατικά.

Η θεωρία αυτή, όμως, έχει το βασικό μειονέκτημα ότι δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στην πράξη, δεδομένου ότι η φύση της άμυνας ως δημοσίου αγαθού, δεν επιτρέπει τον αντικειμενικό προσδιορισμό της καμπύλης συνολικής ζήτησης της κοινωνίας, με αποτέλεσμα να είναι αδύνατος ο καθορισμός του κοινωνικά άριστου επιπέδου παραγωγής του αγαθού αυτού. Αντίθετα, η θεωρία της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας, υπερπηδά αυτό το μειονέκτημα, εφόσον δε βασίζεται στην εκδήλωση των ατομικών προτιμήσεων για την άμυνα, αλλά προσδιορίζει το άριστο επίπεδο της παραγωγής με βάση το συνολικό ή το οριακό κοινωνικό όφελος και κόστος της άμυνας. Τόσο το κοινωνικό όφελος όσο και το κοινωνικό κόστος, είναι μεγέθη που σε κάποιο βαθμό μπορούν να υπολογισθούν, με τη βοήθεια των διαφόρων τεχνικών ανάλυσης του οφέλους και του κόστους.

Τρόποι Χρηματοδότησης του Αμυντικού Τομέα.

Μετά την ανάλυση του των μηχανισμών που προτείνονται από τις θεωρίες του ανταλλάγματος και της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας, για τον προσδιορισμό του κοινωνικά άριστου επιπέδου της άμυνας, προκύπτει το πρόβλημα της επιλογής του τρόπου χρηματοδότησης του κόστους παραγωγής του. Το κάθε επίπεδο άμυνας που παράγεται στην κοινωνία, αντιστοιχεί σε ένα ορισμένο μέγεθος του αποτελέσματος αναχαίτισης, το οποίο μπορεί να επιτευχθεί με την απασχόληση των κατάλληλων ποσοτήτων από τους διάφορους παραγωγικούς συντελεστές. Έτσι λοιπόν, και για την παραγωγή του άριστου επιπέδου της άμυνας, απαιτείται η διοχέτευση κάποιου χρηματικού κεφαλαίου για την πληρωμή της εργασίας και την προμήθεια του αναγκαίου μηχανολογικού εξοπλισμού. Για την εξασφάλιση του κεφαλαίου που απαιτείται για την παραγωγή της άμυνας, όπως άλλωστε και αυτού που απαιτείται για κάθε άλλη δραστηριότητα έχουν προταθεί δύο μέθοδοι:

- Η Μέθοδος του Οφέλους (Benefit Approach), και
- Η Μέθοδος της Ικανότητας Πληρωμής (Ability - to - Pay Approach) ¹¹.

¹¹ Kennedy, Gavin. Defense Economics. Publisher: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1983. Σελ. 27-28.

Η Μέθοδος του Οφέλους

Για την κάλυψη του κόστους παραγωγής ενός δεδομένου επιπέδου άμυνας, ο κάθε πολίτης πρέπει να συνεισφέρει κατά ένα ποσό, που να είναι ίσο με το όφελος που αποκομίζει από την κατανάλωση του συγκεκριμένου επιπέδου ασφάλειας, το δε άθροισμα των ποσών αυτών πρέπει τελικά να είναι ίσο με το συνολικό κόστος παραγωγής του επιπέδου ισορροπίας της ασφάλειας. Ας δούμε όμως, πώς επιτυγχάνεται αυτή η ισότητα. Ας υποθέσουμε ότι η κοινωνία αποτελείται από τρία άτομα, που αξιολογούν τις προτιμήσεις; τους για ένα δεδομένο επίπεδο άμυνας ως εξής: Ο πρώτος το αξιολογεί για 60 νομισματικές μονάδες, ο δεύτερος για 30 ν.μ. και ο τρίτος για 10 ν.μ. Το ποσό, επομένως, που είναι διαθέσιμο για την παραγωγή του επιπέδου αυτού είναι 100 ν.μ. Αν το επίπεδο αυτό δεν μπορεί να παραχθεί με 100 ν.μ, θα πρέπει ή να επανεξετασθούν οι αξιολογήσεις των ατόμων ή να αναπροσαρμοσθεί το επίπεδο της ασφάλειας. Αν, για παράδειγμα, το επίπεδο άμυνας που εξετάζουμε κοστίζει περισσότερο από 100 ν.μ. θα πρέπει η να αυξηθούν τα νομισματικά μεγέθη με τα οποία τα άτομα αξιολογούν το συγκεκριμένο επίπεδο της άμυνας ή να μειωθεί το επίπεδο αυτό. Όπως αναλύσαμε σε προηγούμενο τμήμα, το βασικό μειονέκτημα της θεωρίας του ανταλλάγματος είναι ότι δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στην πράξη, γιατί η φύση της άμυνας ως δημοσίου αγαθού επιτρέπει στους καταναλωτές να αποκρύπτουν τις πραγματικές τους προτιμήσεις γι' αυτήν.

Τώρα θα εξηγήσουμε πώς η λειτουργία αυτού του μειονεκτήματος, έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία παραγωγής οποιουδήποτε επιπέδου άμυνας, όταν η χρηματοδότηση της παράγωγης επαφίεται στο σύστημα που προτείνεται από τη μέθοδο του οφέλους. Στο παραπάνω παράδειγμα, το τρίτο άτομο που αξιολογεί ένα δεδομένο επίπεδο ασφάλειας με 10 ν.μ., έχει συμφέρον να μη δηλώσει την πραγματική του προτίμηση γι' αυτό, τη στιγμή που γνωρίζει ότι η αποχή του από τη διαμόρφωση της συνολικής ζήτησης, θα έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή ενός επιπέδου ασφάλειας, αξίας 90 ν.μ., που θα υπερκαλύπτει τις ανάγκες του, εφόσον θα έχει τη δυνατότητα να αποκομίσει το όφελος της εξολοκλήρου κατανάλωσης του. Κατά τον ίδιο τρόπο, αν και το δεύτερο άτομο αποκρύψει τις πραγματικές του προτιμήσεις, η παραγωγή της άμυνας θα πέσει στις 60 ν.μ. που, ωστόσο, είναι μεγαλύτερη από τα επίπεδα που θα ζητούσαν ξεχωριστά τα άτομα αυτά. Γενικά, σε μία κοινωνία, ο κάθε πολίτης γνωρίζει με βεβαιότητα ότι το άθροισμα των αξιολογήσεων όλων των άλλων υπερβαίνει τη δική του, με αποτέλεσμα να εκδηλώνει μία free-riding συμπεριφορά. Βλέπουμε λοιπόν, ότι η μέθοδος του οφέλους δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στη πράξη, γιατί η λύση που δίνει στο πρόβλημα της χρηματοδότησης του παραγομένου επιπέδου άμυνας, βασίζεται στην υπόθεση ότι όλοι οι πολίτες διέπονται από την αρχή της ειλικρίνειας. Από τη στιγμή που η άμυνα είναι ένα δημόσιο αγαθό, η αρχή αυτή υπονομεύεται, με αποτέλεσμα την αδυναμία παραγωγής οποιουδήποτε επιπέδου της, με βάση κάποιο μηχανισμό ανάλογο με το μηχανισμό των τιμών. Και στην περίπτωση, όμως, που η αρχή της ειλικρίνειας γίνει δεκτή ως υπόθεση, δε θα

μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι το άριστο επίπεδο παραγωγής της άμυνας είναι και το πραγματικά επιθυμητό. Τα άτομα δρουν σε ένα περιβάλλον ατελούς πληροφόρησης, που δεν τους επιτρέπει να γνωρίζουν το ακριβές επίπεδο της ασφάλειας που αντιστοιχεί σε οποιαδήποτε τιμή. Αυτό οφείλεται στη μυστικότητα που διέπει οτιδήποτε συμβαίνει στον αμυντικό τομέα της οικονομίας, εφόσον είναι κοινά αποδεκτό ότι «η μυστικότητα είναι ένα από τα όπλα της ασφάλειας».

Η Μέθοδος της Ικανότητας Πληρωμής

Τα μειονεκτήματα της μεθόδου του οφέλους υπερπηδούνται από τη μέθοδο της ικανότητας πληρωμής, που απορρέει από τον τρόπο υπολογισμού του άριστου επιπέδου της άμυνας, σύμφωνα με τη θεωρία της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας. Το επίπεδο αυτό αντιστοιχεί σε ένα μέγεθος κόστους παραγωγής, ο τρόπος χρηματοδότησης του οποίου όμως, δεν μπορεί να καθορισθεί. Η μέθοδος της ικανότητας πληρωμής έρχεται να καλύψει αυτό το κενό. Η βασική της θέση είναι ότι το κάθε άτομο πρέπει να συνεισφέρει στο κόστος παραγωγής ενός συγκεκριμένου επιπέδου άμυνας κατά ένα ποσό, που να είναι ανάλογο με την οικονομική του δυνατότητα. Η θέση αυτή στηρίζεται στη ρεαλιστική υπόθεση ότι, το όφελος που απολαμβάνει κάποιος από ένα δεδομένο μέγεθος του αποτελέσματος αναχαίτισης, είναι ανάλογο με το ποσοστό του συνολικού κεφαλαίου της οικονομίας που κατέχει. Όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό του κεφαλαίου που κάποιος κατέχει, όσο δηλαδή μεγαλύτερη είναι η ικανότητά του για πληρωμή, τόσο μεγαλύτερο όφελος απολαμβάνει από ένα δεδομένο επίπεδο ασφαλείας, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να συνεισφέρει και περισσότερο στην παραγωγή του. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι και αυτή η μέθοδος χρησιμοποιεί την έννοια του ατομικού οφέλους για τον υπολογισμό της συνεισφοράς των επιμέρους ατόμων. Εκείνο ωστόσο, που την κάνει πιο ρεαλιστική, σε σχέση με τη μέθοδο του οφέλους, είναι ότι για την εφαρμογή της δεν απαιτείται ο υπολογισμός των ατομικών ωφελειών που αντικειμενικά, είναι αδύνατος, αλλά του κοινωνικού κόστους που ως ένα βαθμό μπορεί να υπολογισθεί. Η μέθοδος αυτή ωστόσο, προϋποθέτει και τη γνώση της πραγματικής διανομής του εισοδήματος, στοιχείο που συνιστά και τη βασική αδυναμία που έχει η εφαρμογή της σε οικονομίες που χαρακτηρίζονται από μεγάλη παραοικονομία και φοροδιαφυγή. Στις οικονομίες αυτές, η διανομή του εισοδήματος που υπολογίζεται από τα επίσημα στοιχεία, ενδέχεται να διαφέρει σημαντικά από την πραγματική διανομή του πλούτου, με αποτέλεσμα η εφαρμογή της μεθόδου της ικανότητας πληρωμής, να οδηγεί σε άνιση κατανομή των βαρών της εθνικής άμυνας ανάμεσα στους πολίτες.

Οικονομικά Αποτελέσματα της Συμμετοχής μιας Χώρας σε Έναν Αμυντικό Συνασπισμό

Η φύση της άμυνας ως δημοσίου αγαθού, καθιστά αδύνατη τη λειτουργία του μηχανισμού των τιμών για την παροχή ασφάλειας στην κοινωνία, και αναγκαία την παρέμβαση του κράτους για την οργάνωση της παραγωγής αυτού του αγαθού.

Εφόσον κάθε πολίτης γνωρίζει ότι μπορεί να απολαύσει τις ωφέλειες της ασφάλειας, χωρίς να καταβάλλει το ανάλογο αντίτιμο στην αγορά, ο μόνος τρόπος για τη χρηματοδότηση του κόστους παραγωγής της άμυνας, είναι η επιβολή αναγκαστικών μέτρων υπό τη μορφή της φορολογίας. Ωστόσο, ενώ στο εθνικό επίπεδο το αγαθό της άμυνας μπορεί παραχθεί μόνο χάρη στον αναγκαστικό χαρακτήρα των κυβερνητικών μέτρων, στο διεθνές επίπεδο είναι δυνατή η παραγωγή της άμυνας, χωρίς τη λειτουργία κάποιου οικονομικού εξαναγκασμού.

Όταν ένα σύνολο χωρών δημιουργεί έναν αμυντικό συνασπισμό για την παροχή αμοιβαίας προστασίας έναντι των κοινών εχθρών, τα προβλήματα που αφορούν την παραγωγή και χρηματοδότηση του συνασπισμού, επιλύονται στη βάση ενός μηχανισμού συνεννόησης και συμβιβασμού των κρατών - μελών, χωρίς να είναι απαραίτητη η παρουσία ενός ανεξάρτητου οργανισμού με υπερεθνικές εξουσίες. Η συμμετοχή μιας χώρας σε έναν αμυντικό συνασπισμό, αυξάνει -κατά κανόνα - την ευημερία των πολιτών της. Έτσι λοιπόν, η συμμετοχή σε κάποιον αμυντικό συνασπισμό, δίνει τη δυνατότητα σε μία χώρα να προσφέρει στους πολίτες της μεγαλύτερες ποσότητες από όλα τα αγαθά, ακόμα και όταν διατηρεί αμετάβλητες τις παραγωγικές της δυνατότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ»

ΕΘΝΙΚΗ ΙΣΧΥΣ

Έχουν γίνει ενδιαφέρουσες προσπάθειες για την συστηματοποίηση των ορισμών της ισχύος, που παρέχουν στους μελετητές της διεθνούς πολιτικής την ευκαιρία να τη μετρήσουν. Ο Robert Dahl, έχει ορίσει την ισχύ σαν την «ικανότητα κάποιου να μεταβάλει τις πιθανότητες των αποτελεσμάτων. Αντιμετωπίζει την ισχύ σαν μια σχέση ανάμεσα σε πολιτικούς πρωταγωνιστές, όπως τα άτομα, οι ομάδες, τα πολιτικά κόμματα, οι κυβερνήσεις και οι διεθνή οργανισμοί. Κατά τον Dahl, «ο Α χρησιμοποιεί την ισχύ του πάνω στον Β, σε βαθμό που μπορεί να εξαναγκάσει τον Β να κάνει κάτι που στην αντίθετη περίπτωση δεν θα έκανε». Ο Max Weber όρισε την ισχύ ως την ικανότητα ενός δρώντος να επιβάλλει τη θέληση του σε ένα άλλο δρώντα, ακόμη και στη περίπτωση αντίστασης του τελευταίου. Επίσης από πολλούς είναι αποδεκτό ότι η ισχύς είναι μέσο αντίστασης, που παρέχει την ικανότητα επηρεασμού της συμπεριφοράς των πραγματικών και δυνητικών αντιπάλων, σύμφωνα με τους δικούς σου στόχους.

Η εθνική ισχύς αποτελεί συνάρτηση πολλών συντελεστών. Οι συντελεστές της εθνικής ισχύος ταυτίζονται κατά κύριο λόγο με τους παράγοντες που προσδιορίζουν την κρατική ισχύ, δεδομένου ότι το κράτος απαρτίζει τον πυρήνα του έθνους. Η ισχύς στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος αποκτά ένα σύνθετο περιεχόμενο που έχει να κάνει τόσο με τις υλικού χαρακτήρα δυνατότητες των κρατών όσο και με παράγοντες ψυχολογικής και κοινωνικής φύσεως. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό, οφείλουμε να προσεγγίσουμε την έννοια της εθνικής

ισχύος με τέτοιο τρόπο που αφενός να αντικατοπτρίζει την συνθετότητα αυτή και να εκφράζει κάθε πλευρά της, κι αφετέρου να καθιστά εφικτή και όσο το δυνατόν πιο σαφή την εμπειρική μελέτη και συγκριτική ανάλυση περιπτώσεων κρατών στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος. Η ανάλυση του Joseph Nye και ο διαχωρισμός που χρησιμοποιεί μεταξύ σκληρής (hard power) και ήπιας ισχύος (soft power) αποτελεί ένα από τα πλέον χρήσιμα εργαλεία, το οποίο σε συνδυασμό με στοιχεία των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων (ειδικά αυτής του Kenneth Boulding) μπορεί να μας οδηγήσει σε μια προσέγγιση της εθνικής ισχύος εξαιρετικά σαφή, αλλά και χρήσιμη.

ΣΚΛΗΡΗ ΙΣΧΥΣ

Στρατιωτική ισχύς

Σύμφωνα με την προσέγγιση του Joseph Nye, για να επηρεάσει κάποιος τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να έχει τα αποτελέσματα που επιθυμεί, μπορεί είτε να τους εξαναγκάσει, είτε να τους εξαγοράσει ή να τους γοητεύσει. Η σκληρή ισχύς περιλαμβάνει το πρώτο από τα παραπάνω στοιχεία, αυτό του καταναγκασμού, και παραπέμπει στην παραδοσιακή, ρεαλιστική έννοια της κρατικής στρατιωτικής ισχύος η οποία αντικατοπτρίζεται στο μέγεθος όπως επίσης και στην ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας. Η στρατιωτική ισχύς μπορεί να εκφράζεται με απειλές προς γειτονικά (και μη) κράτη, με χρήση βίας σε περίοδο πολέμου ή και σε περίοδο ειρήνης μέσω της πρόκλησης θερμών επεισοδίων. Πρόκειται, κατά τον Kenneth Boulding, για την οργανωμένη καταστροφική ικανότητα των κρατών την οποία επιδεικνύουν ή εφαρμόζουν πάνω σε άλλα κράτη με σκοπό την άντληση των εκάστοτε επιθυμητών αποτελεσμάτων προς όφελός τους. Αν η ισχύς είναι η ικανότητα κάποιου κράτους να επηρεάζει τη συμπεριφορά κάποιου άλλου τότε σκληρή ισχύς είναι η ικανότητά του πρώτου να επιβάλει την συμπεριφορά που αυτό επιθυμεί στο δεύτερο και η στρατιωτική ισχύς είναι να το επιβάλει συγκεκριμένα με την απειλή ή χρήση στρατιωτικής βίας. Γενικότερα η στρατιωτική ισχύς συμβάλει στην αποτρεπτική ικανότητα ενός κράτους σε τρία επίπεδα. Πρώτον αυξάνει η αβεβαιότητα για το τελικό αποτέλεσμα, δεύτερον αυξάνει η πιθανότητα αποτυχίας του επιτιθέμενου και τρίτον δημιουργεί απειλή κλιμάκωσης στα μετόπισθεν¹².

Οι στρατιωτικές επεμβάσεις και η εξαναγκαστική διπλωματία, όπου αυτή εμπεριέχει σε μικρό ή μεγάλο βαθμό την απειλή χρήσης στρατιωτικών μέσων, αποτελούν τα μέσα εφαρμογής αυτής της μορφής εθνικής ισχύος. Οι πηγές από τις οποίες αντλείται η στρατιωτική ισχύς ποικίλουν σε κάθε περίπτωση όμως σε γενικές γραμμές μπορούμε να εντοπίσουμε τις βασικότερες από αυτές, οι οποίες είτε σε μεγαλύτερο είτε σε μικρότερο βαθμό επηρεάζουν την συνολική στρατιωτική ισχύ κάθε κράτους. Το μέγεθος της στρατιωτικής μηχανής είναι σαφέστατα μια

¹² Κόλλιας, Χρήστος. Η Πολιτική Οικονομία της Άμυνας. Θεσσαλονίκη Εκδόσεις Παρατηρητής, 1998. Σελ:46.

από τις σημαντικότερες πηγές της όπως επίσης και ο χαρακτήρας της στρατιωτικής αυτής δύναμης (μια επιθετικά προσανατολισμένη δύναμη τείνει να αντιμετωπίζεται ως ισχυρότερη από μια ισομεγέθη αμυντική δύναμη). Επιπλέον, η ύπαρξη ή μη εγχώριας στρατιωτικής βιομηχανίας αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει την στρατιωτική ισχύ ενός κράτους ενώ και η έρευνα και ανάπτυξη στρατιωτικών τεχνολογιών και η ένταξή τους στην πολεμική μηχανή αναμφισβήτητα επιδρούν ενισχυτικά στην στρατιωτική ισχύ. Ο πληθυσμός λειτουργεί κι αυτός ως πηγή στρατιωτικής ισχύος μια και το μέγεθος μιας στρατιωτικής δύναμης είναι άμεσα συναρτώμενο με τον πληθυσμό που καλείται να την συντηρήσει και βεβαίως να την επανδρώσει. Τέλος, η οικονομία είναι η πλέον σημαντική πηγή στρατιωτικής ισχύος υπό την έννοια ότι επηρεάζει αποφασιστικά τα όρια μέσα στα οποία μπορούν να κινηθούν οι στρατιωτικές δαπάνες ενός κράτους.

Οικονομική ισχύς

Τα τελευταία χρόνια η οικονομική ισχύς έχει αποκτήσει πολύ μεγάλη σημασία αμφισβητώντας ανοιχτά την πρωτοκαθεδρία της στρατιωτικής ισχύος στις διεθνείς σχέσεις. Ο ρόλος των εθνικών οικονομιών έχει ξεφύγει από τα στενά όρια της εγχώριας παραγωγικότητας και διευρύνεται ραγδαία σε χώρους που παραδοσιακά επικρατούσε η στρατιωτική ισχύς και η διπλωματία των όπλων. Στις μέρες μας, η οικονομική ισχύς των κρατών μπορεί να επηρεάσει εξίσου αποτελεσματικά τη συμπεριφορά άλλων κρατών και να τα οδηγήσει σε ενέργειες και πολιτικές στις οποίες από μόνα τους δε θα προέβαιναν. Ειδικότερα, μπορεί να πάρει τη μορφή απειλής και εφαρμογής οικονομικών κυρώσεων σε βάρος κάποιου κράτους, τη μορφή εξαγοράς με την παροχή οικονομικών ανταλλαγμάτων ή ακόμη και να εκφραστεί ως πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων με σκοπό την προώθηση οικονομικών συμφερόντων στο εξωτερικό. Οι πηγές απ' όπου προέρχεται η οικονομική ισχύς των κρατών ποικίλουν κι αυτές όπως οι αντίστοιχες της στρατιωτικής ισχύος. Οι φυσικοί πόροι που διαθέτει μια χώρα στην επικράτειά της είναι η πρώτη κατά προτεραιότητα πηγή άντλησης οικονομικής ισχύος.

Ο φυσικός πλούτος υπήρξε ανέκαθεν η βασικότερη πηγή εθνικού εισοδήματος (αν και στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό περιβάλλον αυτό δεν μπορεί πλέον να χαρακτηριστεί απόλυτο) αφού πάνω σε αυτόν βασίζεται η ανάπτυξη κάθε μορφής παραδοσιακής παραγωγικής δραστηριότητας. Τόσο η αγροτική όσο και η βιομηχανική ανάπτυξη μιας εθνικής οικονομίας εξαρτάται άμεσα από την διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, διαφορετικών βέβαια για την καθεμιά, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει πως η ύπαρξη φυσικών πόρων αποτελεί εγγύηση για την αύξηση της οικονομικής ισχύος ενός κράτους. Το εκάστοτε οικονομικό σύστημα που ρυθμίζει τη λειτουργία της αγοράς είναι εξίσου σημαντικό καθώς είναι ο παράγοντας εκείνος που διαμορφώνει τους όρους όπως και τα όρια της κάθε οικονομικής δραστηριότητας επιχειρώντας την μεγιστοποίηση της συνολικής παραγωγικότητας της εθνικής οικονομίας καθώς επίσης και τη

διεύρυνση του ορίζοντά της. Ανάμεσα σε αυτές τις πηγές ισχύος πρέπει να αναφερθεί και ο πληθυσμός με τον διπλό ρόλο του, τόσο ως παραγωγική όσο και καταναλωτική δύναμη, ως βάση της κάθε εθνικής οικονομίας. Μεγαλύτερος πληθυσμός σημαίνει και μεγαλύτερα όρια για την αγροτική και βιομηχανική παραγωγή όπως και για την αγοραία κατανάλωση, πάντα βέβαια σε εξάρτηση με το εκάστοτε οικονομικό σύστημα ως βασικού ρυθμιστικού παράγοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ»

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΙΣΧΥΟΣ

Ο ρόλος της οικονομικής ισχύος έχει αποκτήσει βαρύνουσα σημασία στις διακρατικές σχέσεις. Η ικανότητα των κρατών να χρησιμοποιούν την οικονομική τους ισχύ για να επηρεάσουν αποφάσεις άλλων κρατών που αφορούν στην εξωτερική τους πολιτική εξισώνεται από αρκετούς ρεαλιστές με αυτή της στρατιωτικής ισχύος. Όπως σημειώνει ο οικονομολόγος Thurrow, το κύριο πεδίο ανταγωνισμού πλέον στο διεθνές σύστημα και κυρίως ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες είναι η οικονομία¹³. Η δύναμη του χρήματος ως πλούτος και, κατ' επέκταση, το υπόβαθρο της οικονομικής ισχύος φαίνονται ξεκάθαρα από την αναφορά του Θουκυδίδη στον πλούτο που απέκτησε η Αθήνα απορροφώντας λεφτά από τους συμμάχους. Έτσι, η Αθήνα ήταν ισχυρή οικονομικά για να εμπλακεί σε πολεμική σύγκρουση, ενώ οι σύμμαχοι αδυνατούσαν λόγω έλλειψης χρημάτων να συντηρήσουν μια πολεμική αναμέτρηση.

Η άμεση σχέση μεταξύ αμυντικής ισχύος και εθνικού εισοδήματος - πλούτου ενός κράτους συμπυκνώνεται στη φράση «..*απαιτούνται οικονομικοί πόροι για την δημιουργία αποτρεπτικής ικανότητας και στρατιωτική ισχύς για την προστασία του εθνικού εισοδήματος - πλούτου...*»¹⁴. Κρίνεται κρίσιμη η ικανότητα ενός κράτους στο σύγχρονο διεθνές σύστημα να μπορεί να συντηρεί οικονομικά μία πολεμική σύγκρουση ή ακόμα και σε καιρό ειρήνης να συντηρεί τη στρατιωτική του ικανότητα. Όπως σημειώνουν εύστοχα οι Shubik and Verkerke, ο πόλεμος ήταν πάντα μια πολυέξοδη επιχείρηση¹⁵. Χαρακτηριστική για την ανάγκη των χρημάτων στον πόλεμο είναι και η αναφορά του Δημοσθένη στους Ολυθιακούς: «...οπωσδήποτε χρειάζονται χρήματα και χωρίς αυτά τίποτα δεν μπορεί να γίνει από όσα πρέπει...», ενώ συμπληρωματικά ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι η οικονομική ισχύς είναι σημαντική για ένα κράτος «...γιατί έχουν πολύ χρυσάφι και ασήμι και τούτο, στον πόλεμο όπως και σε κάθε τι άλλο, εξασφαλίζει την επιτυχία...». Επιβεβαιώνεται ότι η στρατιωτική ισχύς δεν αποτελεί τη μοναδική παράμετρο που καθορίζει την κυριαρχία ενός κράτους και τη διαμόρφωση της

¹³ Thurrow, Lester. Ο Επερχόμενος Οικονομικός Πόλεμος Μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής. Αθήνα Εκδόσεις Λιβάνη, 1995. Σελ:40-41 και 63-64.

¹⁴ Κόλλιας, Χρήστος. Η Πολιτική Οικονομία της Άμυνας. Θεσσαλονίκη Εκδόσεις Παρατηρητής, 1998. Σελ:15.

¹⁵ Shubik Martin and Verkerke J. Hoult, (1989), "Open Questions in Defense Economics and Economic Warfare", The Journal of Conflict Resolution, Vol. 33, No. 3, September, p. 492.

στρατηγικής του, αλλά στον ίδιο βαθμό με τη στρατιωτική συμβάλλει και η οικονομική ισχύς. Κατά συνέπεια, η ακμαία εθνική οικονομία και η οικονομική ευρωστία, δηλαδή αυτή που δίνει την οικονομική ισχύ, αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση (*sine qua non*) για τη στρατιωτική ισχύ. Ο Σταυρινός εντοπίζει χαρακτηριστικά τα πιο πάνω αναφέροντας ότι πως καμιά χώρα δεν μπορεί να στηρίξει μια εντατική και παρατεταμένη στρατιωτική προσπάθεια, αν δε διαθέτει ισχυρή οικονομική βάση, καθώς το ύψος του Α.Ε.Π., η βιομηχανική παραγωγή, οι φυσικές πηγές πλούτου και το ανθρώπινο δυναμικό (μέτρα που καθορίζουν το επίπεδο της οικονομίας) προσδιορίζουν τη δυνατότητα μιας χώρας να επωμισθεί το βάρος μιας πολεμικής αντιπαράθεσης και τη δυνατότητά της να διαθέσει στο στρατιωτικό τομέα τους αναγκαίους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους¹⁶.

Όσο απλά και αν το παραθέτει ο Κονδύλης, έχει απόλυτο δίκαιο, όταν ορίζει την ακμαία οικονομία ως εκείνη που παράγει με ανοδικούς ρυθμούς απτά αγαθά, τόσο για την ικανοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων εγχώριων αναγκών όσο και για την εξαγωγή προς αποπληρωμή άλλων αγαθών, τα οποία η εκάστοτε χώρα δεν μπορεί ή δε θεωρεί ότι συμφέρει να παράγει η ίδια με όσο το δυνατόν μεγαλύτερο πλεόνασμα. Μια ισχυρή οικονομία αποτελεί προϋπόθεση (*sine qua non*) για την επιβίωση μιας χώρας, ιδιαίτερα όταν αυτή αντιμετωπίζει εξωτερικές απειλές. Ανεξάρτητα από το βαθμό που μπορεί να κατέχει η οικονομική ισχύς στην ιεράρχηση της διεθνούς πολιτικής αρένας, είναι γεγονός η συνεχής προσπάθεια των κρατών να την αποκτήσουν. Η απόκτηση από τα κράτη οικονομικής ισχύος, όπως αυτή ορίστηκε παραπάνω, σκοπό έχει να βοηθήσει στην υλοποίηση των στρατηγικών τους στόχων. Η προσπάθεια αυτή εμπεριέχει οικονομικές δυσκολίες που κυρίως εστιάζονται στην ικανότητα του κράτους να παράγει και να δημιουργεί πλούτο. Οι αδυναμίες αυτές κατά κύριο λόγο επηρεάζουν τη διαμόρφωση της στρατηγικής του κράτους στην προσπάθειά του να αποκτήσει ιδιαίτερη ισχύ έναντι του αντιπάλου.

Η απλή συσσώρευση χρήματος, δηλαδή η παραγωγή και η αποθήκευση πλούτου, δεν έχει καμιά αξία, αν ο πλούτος αυτός δεν αξιοποιηθεί για τη δημιουργία ισχύος που να μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά του αντιπάλου. Ο πλούτος που παράγεται από ένα κράτος πρέπει να αξιοποιείται για την απόκτηση εκείνων των μέσων που θα του αποδώσουν ισχύ. Κυρίως τα μέσα αυτά είναι στρατιωτικά και γι' αυτό τα κράτη δαπανούν μέρος από τον παραγόμενο πλούτο τους στην αγορά εξοπλισμών. Επίσης ο πλούτος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ισχυροποίηση της οικονομίας και αυτό μεταφράζεται σε εγχώριες και εξωτερικές επενδύσεις, είτε δημόσιες είτε ιδιωτικές. Ο όρος "οικονομική ισχύς" περιλαμβάνει ορισμένα στοιχεία που μπορούν να καθορίσουν το μέγεθός του και φυσικά ως μέγεθος μπορεί να προσλαμβάνει ορισμένες τιμές ή να επιμερίζεται σε επίπεδα, αν τα στοιχεία καθορισμού του ενέχουν και ποιοτικό χαρακτήρα.

¹⁶ Σταυρινός, Βασίλης. "Συγκριτική Ανάλυση των Στρατιωτικών Δαπανών Ελλάδας-Τουρκίας: Μερικά Κρίσιμα Συμπεράσματα", στο Επετηρίδα Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων (Ι.ΙΣ) 1997, Εκδόσεις Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Σελ. 57.

Δεδομένου ότι η οικονομία ενός κράτους είναι φορέας ισχύος, τότε το επίπεδο της οικονομικής ισχύος μπορεί να ορίζεται με τους παρακάτω οικονομικούς δείκτες: τον πληθωρισμό, την ανεργία, το Α.Ε.Π., το δημόσιο χρέος, τη δανειοληπτική ικανότητα, τα συναλλαγματικά αποθέματα, την οικονομική αξιοπιστία ενός εκάστου των κρατών. Πέραν όμως των εσωτερικών δομών για τον καθορισμό της οικονομικής ισχύος υπάρχει η εξωτερική διάσταση που αφορά στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και την οικονομική επιρροή που μπορεί να έχει ένα κράτος έναντι κάποιου άλλου.

Η οικονομική ανάπτυξη ως συντελεστής που επιδρά θετικά στον παράγοντα της οικονομικής ισχύος υποδηλώνει ότι ο βαθμός της εξωτερικής ανεξαρτησία ενός κράτους αυξάνει¹⁷. Μια τέτοια διάσταση σχετίζεται με το διεθνές εμπόριο των κρατών. Η νεοκλασική αντίληψη για το ελεύθερο εμπόριο, βασισμένη στην υπόθεση ότι τα κράτη δραστηριοποιούνται προς αυτή την κατεύθυνση, για να μεγιστοποιήσουν τα συνολικά οικονομικά δυνατά τους, επιβεβαιώνει την επιθυμία των κρατών για την απόκτηση οικονομικής ισχύος. Η σχέση μεταξύ πολιτικής δύναμης και δομής του παγκόσμιου εμπορίου μπορεί να αναλυθεί με όρους σχετικότητας του κόστους ευκαιρίας για εμπόριο για τους συμμετέχοντες, γεγονός που καταδεικνύει τη βούληση των κρατών να εκμεταλλευθούν το διεθνές εμπόριο, για να αποκομίσουν οφέλη έναντι των άλλων κρατών. Έτσι, όσο υψηλότερο είναι το σχετικό κόστος εμπορίου τόσο αδύνατη είναι η πολιτική θέση των κρατών. Για αυτό άλλωστε υποστηρίζεται το ελεύθερο εμπόριο ως δίοδος ανάπτυξης και απόκτησης πολιτικής ισχύος από τα κράτη. Επιπρόσθετα, ένα άλλο μέτρο καθορισμού της οικονομικής ισχύος αποτελεί το εμπορικό ισοζύγιο. Το εμπορικό ισοζύγιο μίας χώρας από οικονομικής άποψης δείχνει πόσα αγαθά εισάγει και πόσα αγαθά εξάγει αυτή η χώρα και έτσι πλεόνασμα (έλλειμμα) στο εμπορικό ισοζύγιο σημαίνει ότι η χώρα εισάγει λιγότερα (περισσότερα) αγαθά από ό,τι εξάγει.

Από πολιτικής όμως απόψεως, μία χώρα με πλεονασματικό (ελλειμματικό) ισοζύγιο θεωρείται, πρώτον, εξαιρετικά ανεξάρτητη από (εξαρτημένη σε) τρίτες χώρες, δεύτερον, είναι μια χώρα που (δεν) μπορεί να βρει τους συναλλαγματικούς πόρους να πληρώσει και, τρίτον, γενικά τα προϊόντα της (δε) θεωρούνται ανταγωνιστικά στις διεθνείς αγορές¹⁸. Όλα τα πιο πάνω συνηγορούν στο ότι η πολιτική διάσταση της εξάρτησης από τρίτους υπονομεύει την πολιτική κυριαρχία, ενώ ο έλεγχος σε τρίτους λόγω εξάρτησης αυξάνει την επιρροή και κατ' επέκταση την ισχύ μίας χώρας.

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως Συντελεστής της Οικονομικής Ισχύος

¹⁷ William, Hale. Turkish Foreign Policy 1774-2000. London, Frank Cass Publishers, 2000 Σελ.209.

¹⁸ Κουλουμπής, Θεόδωρος, Διεθνείς Σχέσεις Εξουσία και Δικαιοσύνη. Εκδόσεις Παπαζήση 1995, Σελ.442.

Ο πυλώνας της οικονομικής ισχύος των κρατών είναι ο πλούτος, που αναφέρεται στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας και ως μέγεθος είναι μετρήσιμος με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και το κατά κεφαλήν Εθνικό Εισόδημα. Το Α.Ε.Π., όπως είδαμε πιο πάνω, μετρά τη συνολική αξία των τελικών αγαθών και των υπηρεσιών που παράγει μια οικονομία κατά τη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους. Παρά τις αδυναμίες του ως δείκτη μετρήσεως, έχει καθιερωθεί στην οικονομική επιστήμη να χρησιμοποιείται ως το μέγεθος εκείνο που αποτυπώνει κατά κύριο λόγο το επίπεδο ανάπτυξης και ευημερίας¹⁹ και κατά συνέπεια την οικονομική ισχύ μιας χώρας. Ο Organski υποστηρίζει ότι το Α.Ε.Π. ως συντελεστής οικονομικής ισχύος, είναι ίσως το καλύτερο κριτήριο για τον προσδιορισμό της εθνικής ικανότητας ενός κράτους.

Η Ανάπτυξη ως Μονάδα Μέτρησης της Οικονομικής Ισχύος

Ένα άλλο, επιπρόσθετο μέτρο για τον προσδιορισμό της οικονομικής ισχύος είναι το επίπεδο ανάπτυξης που παρουσιάζει ένα κράτος. Το επίπεδο ανάπτυξης ενός κράτους είναι συναρτημένο με την οικονομική μεγέθυνσή του. Ο όρος “οικονομική μεγέθυνση” ορίζει την αύξηση του προϊόντος η οποία προκαλείται από την αύξηση της ποσότητας των εισροών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή, καθώς και από την αύξηση της αποδοτικότητάς τους, δηλαδή ο ρυθμός μεγέθυνσης της οικονομίας είναι ο ρυθμός με το οποίο αυξάνεται το πραγματικό Α.Ε.Π.. Ο όρος “οικονομική ανάπτυξη” ορίζει όχι μόνο την αύξηση του προϊόντος, αλλά και τις μεταβολές στη σύνθεση του, στην κατανομή των εισροών κατά παραγωγικούς τομείς, στην τεχνολογία, καθώς και στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τον τρόπο παραγωγής και διανομής του προϊόντος. Σε μια γενικότερη οικονομική σκοπιά ανάπτυξη είναι οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες μία χώρα αυξάνει τη δυνατότητά της να ικανοποιεί τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες των πολιτών της και να αυξάνει το βιοτικό τους επίπεδο.

Η οικονομική ισχύς συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη ενός κράτους, καθώς η τελευταία διοχετεύεται σε πολλούς άλλους παράγοντες. Έτσι, η ανάπτυξη βοηθά στην παραγωγή πλούτου που μπορεί να διοχετευθεί στη στρατιωτική ενίσχυση, στην οικονομική δορυφοριοποίηση άλλων κρατών με τη σύνδεση των οικονομιών τους με την αναπτυσσόμενη οικονομία, με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του κοινωνικού συνόλου και την ευημερία και την ικανότητα επηρεασμού οικονομικών και μη κέντρων αποφάσεων, αλλά και άλλων μη κρατικών δρώντων στο διεθνές σύστημα. Όλα αυτά μεταφράζονται σε οικονομική ισχύ η οποία χρησιμοποιείται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο για την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος του κράτους.

¹⁹ Hicks L. Norman and Streeten Paul, (1979), "Indicators of Development: The Search of a Basic Need Yardstick", World Development, Vol. 7, No.6, Autumn, p. 567-580.

Σε μία άλλη οπτική θέση, η ανάπτυξη αφορά στη μετατροπή μέσα από κατάλληλες διαδικασίες παραγωγής των χρησιμοποιούμενων συντελεστών παραγωγής σε πλούτο, ο οποίος κατανέμεται από την εκάστοτε κοινωνία με τρόπο τέτοιο, ώστε να φέρνει τη βελτίωση της συνολικής ευημερίας των πολιτών της, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι η βελτίωση αυτή είναι η ίδια για όλες τις κοινωνικές ομάδες²⁰. Ο ορισμός αυτός ανταποκρίνεται στα δύο μεγάλα και κύρια μεθοδολογικά ερωτήματα της οικονομικής επιστήμης. Το πρώτο αφορά το πώς και με ποια μέσα παράγουμε πλούτο και το δεύτερο στο πώς διανέμεται ο πλούτος στο κοινωνικό σύνολο. Στην περίπτωση των στρατιωτικών εξοπλισμών στο μεν πρώτο ερώτημα εξετάζεται το κατά πόσο παράγεται οικονομική (και όχι μόνο) αξία μέσω της παραγωγής στρατιωτικών εξοπλισμών, στο δε δεύτερο η απάντηση είναι προκαθορισμένη, καθώς η διάχυση του αγαθού της άμυνας προς το κοινωνικό σύνολο είναι ολοκληρωτική και ισοβαρής.

Σύμφωνα με τη νεοκλασική προσέγγιση, οικονομική ανάπτυξη συντελείται όταν αυξάνεται η παραγωγή υλικών αγαθών και υπηρεσιών (δηλαδή το Α.Ε.Π.) χωρίς παράλληλα να αυξάνεται και το γενικό επίπεδο τιμών. Έτσι, κατά τη νεοκλασική θεωρία η οικονομική ανάπτυξη μίας χώρας συντελείται με την εκβιομηχάνισή της, δηλαδή την ανάπτυξη του βιομηχανικού-μεταποιητικού τομέα της οικονομίας της και τούτο γιατί ο τομέας αυτός θεωρείται ο πιο παραγωγικός της οικονομίας συμβάλλοντας στην αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης και στην ανάπτυξη της τεχνολογίας. Αν και ο τομέας των υπηρεσιών είναι κυρίαρχος στην περίοδο της τεχνολογικής επανάστασης, η ανάπτυξη παράλληλα του βιομηχανικού-στρατιωτικού τομέα είναι κρίσιμη, και αυτό λόγω της αλληλοσύνδεσης βιομηχανίας τεχνολογίας και υπηρεσιών.

Κατά συνέπεια, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ένα μέρος του βιομηχανικού μεταποιητικού τομέα μπορεί να είναι και ο στρατιωτικός, καθώς εκτός από το αγαθό της άμυνας θα μπορούσε να προσφέρει και στην ανάπτυξη. Για τα κράτη η αμυντική βιομηχανική βάση με την αποτελεσματικότητα στην προσφορά εξοπλισμού και την ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας αποτελεί το κύριο και βασικό δεδομένο σε αυτό που ονομάζουμε "εθνική προστασία". Η λογική της παρέμβασης του κράτους στη βιομηχανική δραστηριότητα σχετίζεται με το γεγονός ότι ορισμένοι βιομηχανικοί τομείς είναι σημαντικότεροι από κάποιους άλλους και αυτό γιατί αυτοί που επιλέγονται δημιουργούν καλύτερες θέσεις εργασίας, παράγουν τεχνολογικές ή άλλες διαχύσεις για τη συνολική οικονομία και έχουν υψηλή προστιθέμενη αξία. Ένας από τους τομείς αυτούς είναι η αμυντική βιομηχανία και αυτό γιατί συνδέεται με την εθνική ασφάλεια.

²⁰ Κάντας, Αντώνης. Αμυντική Οικονομία: Μια Πολύπλευρη Προσέγγιση. Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2002. Σελ. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε»

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Η διάλυση του διπολικού συστήματος οδήγησε σε μια νέα εποχή στις σχέσεις των δύο πρώην υπερδυνάμεων, ΗΠΑ και Ρωσίας. Ωστόσο, η σημερινή εποχή δεν παύει να είναι γεμάτη από πολλές περιφερειακές συγκρούσεις, καθώς με την κατάρρευση του διπολικού συστήματος, άνοιξε το «κουτί της Πανδώρας» σε αρκετές ασταθείς περιοχές (Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Καύκασος). Κατά συνέπεια, το στρατηγικό περιβάλλον εξακολουθεί να είναι περίπλοκο και να εγκυμονεί κινδύνους. Παρότι η απειλή ενός τρίτου παγκοσμίου πολέμου δεν υφίσταται, ωστόσο οι εθνοτικές εντάσεις, οι οικονομικές και περιβαλλοντικές διαφορές δημιουργούν αστάθεια στο διεθνές σύστημα ασφάλειας. Η αύξηση των περιφερειακών δυνάμεων στις περιοχές της νοτιοανατολικής Ασίας και του Περσικού Κόλπου, μπορούν ενδεχομένως να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα για τη διεθνή κοινότητα.

Απειλές που αφορούν στις διαφορές μεταξύ μειονοτήτων, το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, το παράνομο εμπόριο όπλων, την απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων, τις μαζικές μετακινήσεις προσφύγων και την τρομοκρατία συνιστούν σήμερα πρόκληση για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η Ελλάδα δεν έμεινε αμέτοχη και ανεπηρέαστη από την ταραγμένη ιστορία της νοτιοανατολικής Ευρώπης και παρά τα προβλήματά της, βρίσκεται σε καλύτερη θέση από τις γειτονικές της χώρες σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Αυτό έχει ως συνέπεια η Ελλάδα να αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τον εκδημοκρατισμό και τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης καθώς και για τη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφάλειας στις χώρες αυτές.

Οι απειλές που αναφέρονται στην περιοχή των Βαλκανίων και της νοτιοανατολικής Μεσογείου συνδράμουν στην αποσταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής, η οποία έχει χαρακτηριστεί ως «πυριτιδαποθήκη» της Ευρώπης²¹. Σήμερα είναι διάχυτη η αβεβαιότητα ως προς τις πιθανές απειλές που τα κράτη αλλά και η διεθνής κοινότητα καλούνται να αντιμετωπίσουν. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, προσβλέπει στη διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας τόσο στις γειτονικές της χώρες, όσο και στην ευρύτερη περιοχή. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει για τη διατήρηση των ισορροπιών, επιτελείται μέσα από τη συμμετοχή της στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ).

Οι κύριες απειλές περιφερειακής ασφάλειας της Ελλάδας κατά το χρονικό διάστημα από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μετά, προερχόταν από το

²¹ "Δυτικά Βαλκάνια." Greek. Accessed 2018. <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/dytika-valkania.html>.

πρώην σύμφωνο της Βαρσοβίας, την Τουρκία, την Αλβανία και την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ). Η Τουρκία, η Αλβανία, και η ΠΓΔΜ παρά τις μεγάλες διαφορές τους σε έκταση, κουλτούρα, οικονομία, δημογραφική σύνθεση, πολιτικά συστήματα και στρατιωτικές δυνατότητες, προκαλούν μια πρωτόγνωρη απειλή για τα δεδομένα της ευρωπαϊκής ασφάλειας, αυτής των εδαφικών διεκδικήσεων. Η υπόψη απειλή έχει προκύψει κυρίως από τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας. Η γεωστρατηγική και γεωπολιτική θέση της Ελλάδας καθώς και η εθνική στρατηγική που ακολουθείται αποτελούν ζωτικής σημασίας παράγοντες που διαμορφώνουν τις πολυδιάστατες συνθήκες για την αντιμετώπιση και αποτροπή των απειλών που αναφύονται στο διεθνές περιβάλλον: μη συμβατικοί, ασύμμετροι αλλά και παραδοσιακοί πόλεμοι, καθώς και απειλές που μπορεί να αναδύονται τόσο στην άλλη άκρη της υφηλίου, όσο και στα εθνικά σύνορα.

Γεωπολιτική και Γεωστρατηγική Θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι μια νοτιοανατολική, ευρωπαϊκή και μεσογειακή χώρα που βρίσκεται στο σταυροδρόμι χωρών και πολιτισμών, σε μια θαλάσσια περιοχή με τεράστια γεωπολιτική σημασία. Ήταν η πρώτη χώρα της περιοχής μέλος της ΕΕ, της ΔΕΕ και του ΝΑΤΟ, γεγονός που συνέδραμε καταλυτικά στη μετέπειτα ένταξη γειτονικών χωρών της. Βρίσκεται στην «εύφλεκτη» περιοχή των Βαλκανίων, μια περιοχή γεμάτη από συγκρούσεις και εντάσεις που από το 1989 βρίσκεται σε κατάσταση ρευστότητας και σε αδιάκοπο εθνικιστικό αγώνα. Ωστόσο, η κρίσιμη θέση της Ελλάδας στο ιδιαίτερα εύθραυστο περιβάλλον δεν οφείλεται μόνο στα Βαλκάνια, αλλά και στη Μέση Ανατολή, όπου η βία και η εγκληματικότητα μπορούν να οδηγήσουν σε ολοκληρωτική σύγκρουση. Ένα άλλος σημαντικός παράγοντας που δεν πρέπει να αγνοηθεί, είναι ότι η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος-μέλος της ΕΕ που αισθάνεται, ακόμα και μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου, να απειλείται η εθνική του κυριαρχία και η εδαφική του ακεραιότητα από γειτονική χώρα (Τουρκία)²². Αυτή η μοναδική θέση της Ελλάδας, καθώς και η ιδιαίτερη γεωγραφική διαμόρφωση της Ελληνικής επικράτειας, που συνδυάζει την ηπειρωτική χώρα με μια εκτεταμένη ακτογραμμή από περισσότερα από 3.000 νησιά και βραχονησίδες, προσδίδει τη σημαντικότητα της γεωστρατηγικής της θέσης, καθιστώντας την πύλη της Ευρώπης προς την Ασία και την Αφρική. Αυτή η ξεχωριστή γεωστρατηγική σημασία της περιοχής εξηγεί τις ιδιαιτερότητες της Ελλάδας σε θέματα ασφάλειας.

Το Αιγαίο, σε συνδυασμό με την ηπειρωτική Ελλάδα, ασκούν έλεγχο στις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας από και προς τη Μαύρη Θάλασσα και από τη Μέση Ανατολή προς τη νότια Ευρώπη και τη Βόρεια Αφρική. Αυτό εξάλλου αποτελεί τον ενεργειακό δίαυλο της Δύσης²³. Το ηπειρωτικό και νησιωτικό

²² "Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων." Greek. Accessed 2018. <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon>.

²³ Παρίσης, Ιωάννης. Η καθ' ημάς Θάλασσα: Γεωστρατηγική Ανάλυση της Μεσογείου. Αθήνα Εκδόσεις: Λιβάνης, 2013.

ελληνικό έδαφος, που βρίσκεται στο κρίσιμο σημείο συνάντησης των τριών ηπείρων της Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής, και μεταξύ της Μαύρης Θάλασσας και της Μεσογείου (και κατ' επέκταση του Ατλαντικού και Ινδικού ωκεανού) αποτελεί έναν ενιαίο αμυντικό χώρο που χαρακτηρίζεται παγκόσμιας, στρατηγικής αξίας και σημασίας. Η Κρήτη, για παράδειγμα, με τις αεροναυτικές εγκαταστάσεις της και την κεντρική γεωγραφική θέση στην ανατολική Μεσόγειο, καλύπτει και ελέγχει τις θαλάσσιες γραμμές από τα Δαρδανέλια έως τη διώρυγα του Σουέζ και τον εναέριο χώρο από τη δυτική Ευρώπη έως τη Μέση Ανατολή.

Η γεωστρατηγικής αξίας θέση της Ελλάδας αναδείχθηκε, την περίοδο των συγκρούσεων στον Περσικό Κόλπο, με τη μεταφορά των ενόπλων δυνάμεων και των στρατιωτικών προμηθειών των νατοϊκών συμμάχων. Το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί για τη Θεσσαλονίκη, η οποία διαδραμάτισε σημαντικότερο ρόλο στη μετακίνηση ειρηνευτικών δυνάμεων στο Κόσοβο, κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών στην πρώην Γιουγκοσλαβία²⁴. Ως εκ τούτου, τα λιμάνια, τα αεροδρόμια και το οδικό δίκτυο της Ελλάδας καθιστούν τη χώρα σημαντική επιχειρησιακή και υποστηρικτική βάση για την ανάπτυξη ευέλικτων στρατιωτικών δυνάμεων προς όλες τις κατευθύνσεις που αναφύονται απειλές.

Τέλος, η σημασία της Ελλάδας έχει αναβαθμιστεί με δύο πρόσφατες εξελίξεις. Η πρώτη αφορά στην ανάπτυξη στενών πολιτικοστρατιωτικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ Ισραήλ-Ελλάδας, που αν αποδειχθούν μακροπρόθεσμης πνοής, μπορούν να επαναπροσδιορίσουν την ισορροπία των δυνάμεων στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου με αρνητικές επιπτώσεις για την Τουρκία. Η δεύτερη αναφέρεται στην ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ Κύπρου και Ισραήλ που αναπόδραστα οδηγούν και για πρακτικούς λόγους (μεταφορά υδρογονανθράκων) σε σύναψη ενός γεωοικονομικού τριγώνου ανάμεσα σε Ισραήλ, Κύπρο και Ελλάδα. Αντίστοιχη προσπάθεια εκδηλώνεται μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Αιγύπτου²⁵. Αν και τα ανωτέρω έχουν αναδυθεί τα τελευταία έτη, επιβεβαιώνουν τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία του ελλαδικού χώρου. Εν κατακλείδι η σπουδαία γεωστρατηγική αξία της Ελλάδος επιβεβαιώνεται και από την υπόδειξη του Η.Ι. Mackinder, ότι η κατάκτηση της Ελλάδος από μία ισχυρή χερσαία δύναμη θα δώσει στη δύναμη αυτή τη δυνατότητα ελέγχου όλης της «Παγκόσμιας Νήσου»²⁶.

Προκλήσεις Εθνικής Ασφάλειας

Τουρκία

²⁴ "Η Συμμετοχή των Ενόπλων Δυνάμεων στηνΚFOR." Greek. Accessed 2018. <http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/kfor/kfor-gr.pdf>

²⁵ Naftemporiki. "Τι συμφωνήθηκε στην τριμερή Ελλάδας - Κύπρου - Αιγύπτου." Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ. December 09, 2015. Accessed, 2018. <https://www.naftemporiki.gr/story/1040756/ti-sumfonithike-stin-trimeri-elladas-kyprou-aiguptou>.

²⁶ Ηλίας Ηλιόπουλος, "Γεωστρατηγική Αξία του Ελληνικού Θαλάσσιου Χώρου," Ελεύθερη Ζώνη 22/2/2014. Accessed, 2018, <http://www.elzoni.gr/html/ent/645/ent.42645.asp>.

Η αμυντική πολιτική της Ελλάδας, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, επηρεάζεται από τις διμερείς της σχέσεις με την Τουρκία. Σε εθνικό επίπεδο, η Ελλάδα βρίσκεται σε άμεση γειτνίαση με την Τουρκία, ενώ σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο συμμετέχουν αμφότερες σε οργανισμούς με τη διαφορά ότι η Τουρκία, βρίσκεται σε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ από το 2005. Επίσης, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία είναι εταίροι του NATO, ενώ η αδυναμία της Τουρκίας να συμμετέχει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας έχει οδηγήσει συχνά σε προκλήσεις μέσω του νατοϊκού θεάτρου. Ένα από τα σημαντικότερα θέματα ασφάλειας είναι το ζήτημα της Κύπρου λόγω της τουρκικής εισβολής και κατοχής του βορείου τμήματος της νήσου. Η περίπτωση αυτή που απέδειξε ότι ο πόλεμος μπορεί να προωθήσει στόχους εξωτερικής πολιτικής με άλλα μέσα, δημιούργησε μια μόνιμη στρατιωτική και διπλωματική κατάσταση και σταθερό παράγοντα στην πολιτική ζωή της Τουρκίας²⁷. Έκτοτε, έχει ιστορικά παρατηρηθεί ότι τα τουρκικά αιτήματα έναντι της Ελλάδας αυξάνονται.

Η έννοια της αυτοαξίας (self-worth) σε όρους εδαφικού και πληθυσμιακού μεγέθους, στρατιωτικής και στρατηγικής αξίας αποτέλεσε τον καθοριστικό παράγοντα για την Τουρκία στις σχέσεις της με την Ελλάδα. Από την αντίληψη αυτή δεν κατάφεραν να διαφύγουν και οι πιο μετριοπαθείς Τούρκοι πολιτικοί, διπλωμάτες και αναλυτές οι οποίοι προβάλλουν την ισχύ ως το βασικό κριτήριο για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών. Αναλυτικότερα, παρότι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η είσοδος στο NATO σηματοδότησαν την αφετηρία μιας υποσχόμενης περιόδου συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, το ζήτημα της Κύπρου αποτέλεσε ήδη από τη δεκαετία 1950 σημείο τριβής στις διμερείς σχέσεις των δύο κρατών. Η τουρκική αντίδραση στον αγώνα των Ελληνοκυπρίων για ανεξαρτησία, ξέσπασε το Σεπτέμβριο 1955 με μια οργανωμένη επίθεση στον ελληνικό πληθυσμό της Κωνσταντινούπολης, καταλήγοντας σε πολυάριθμες απώλειες και εκτεταμένες ζημιές στις ελληνικές ιδιοκτησίες. Το πογκρόμ αυτό οδήγησε σε σταδιακή φυγή των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης που κορυφώθηκε το 1964 με την επίσημη απέλαση της ελληνικής κοινότητας.

Η τουρκική εισβολή και η στρατιωτική κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου το 1974, καθώς και η εν συνεχεία μονομερής επέκταση της τουρκικής περιοχής ευθύνης ελέγχου εναερίου κυκλοφορίας μέχρι το μέσο του Αιγαίου, είχε καθοριστικές επιπτώσεις στις σχέσεις των δύο χωρών. Έτσι η δεκαετία του 1970 σηματοδοτείται ως η περίοδος που η Τουρκία υιοθέτησε μια συστηματική πολιτική αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων σε βάρος της κυριαρχίας, των κυριαρχικών δικαιωμάτων και των διεθνών αρμοδιοτήτων της Ελλάδας στον θαλάσσιο, νησιωτικό και εναέριο χώρο²⁸. Σκοπός της τουρκικής πολιτικής ήταν και είναι η μεταβολή του εδαφικού status quo, που προβλέπεται σε διεθνείς συνθήκες, με κεντρικό άξονα τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, καθώς και του νομικού

²⁷ "Thesis Spring 1997." STATISTICS OF TURKEY'S GENOCIDE AND MASS MURDER. Accessed June 08, 2018. http://www.hri.org/MFA/thesis/spring97/aegean_crisis.html.

²⁸ "Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων." Greek. Accessed, 2018. <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>.

καθεστώς στο θαλάσσιο και εναέριο χώρο που πηγάζει από το διεθνές δίκαιο και ιδιαίτερος το δίκαιο της θάλασσας. Η έναρξη της πολιτικής αυτής οριοθετείται χρονικά από την εμφάνιση των διεκδικήσεων σε βάρος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας το 1973 και της αμφισβήτησης της έκτασης του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου το 1975. Τα ανωτέρω επιβεβαίωσαν την τουρκική επιθετικότητα και αναπροσανατόλισαν το ελληνικό δόγμα ασφάλειας, από την «απειλή από Βορρά» στην «απειλή εξ Ανατολών». Έκτοτε οι δύο χώρες έχουν φτάσει στο χείλος της ένοπλης σύγκρουσης δύο φορές:

- Το Μάρτιο 1987, όταν το ερευνητικό «Πίρι Ρέις» (πρώην «ΧΟΡΑ») έπλευσε από το στενό της Ίμβρου προς το Αιγαίο συνοδεύει δύο πολεμικών πλοίων κινούμενο εκτός χωρικών υδάτων, κοντά στη Λήμνο, τη Σαμοθράκη, τον Άθω και τη Σκύρο για να πραγματοποιήσει υποθαλάσσιες έρευνες εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας.
- Τον Ιανουάριο 1996, όταν πραγματοποιήθηκε έντονη πρόκληση της ελληνικής θαλάσσιας κυριαρχίας από την Τουρκία, με αφορμή την προσάραξη εμπορικού πλοίου της τελευταίας στις βραχονησίδες των Ιμίων.

Με άξονα τη διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (1973), και την κρίση που επακολούθησε φέρνοντας τις δύο χώρες σε έντονη αντιπαράθεση, της οποίας επιλήφθηκε τελικώς, κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, η Τουρκία άρχισε σταδιακά να θέτει σε εφαρμογή την πολιτική των επαυξανόμενων αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων που σταδιακά περιέλαβε²⁹:

α. Αμφισβήτηση του νόμιμου και κυριαρχικού δικαιώματος της Ελλάδας, με απειλή πολέμου (*casus belli*), να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπει το Δίκαιο της Θάλασσας και όπως έχει πράξει το σύνολο σχεδόν των παράκτιων κρατών της διεθνούς κοινότητας, πλην εξαιρέσεων.

β. Αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών (καινοφανής θεωρία γκρίζων ζωνών) και παραβίασή της ακόμα και στην περίπτωση κατοικημένων νησιών, καθώς και αμφισβήτηση των θαλασσίων συνόρων.

γ. Αμφισβήτηση της έκτασης του ελληνικού εναερίου χώρου, μέσω συνεχών παραβιάσεων του από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη, σε συνδυασμό με την αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων στο Flight International Region (FIR) Αθηνών, που ασκεί η Ελλάδα βάσει αποφάσεων του ICAO, συνεπικουρούμενη από τη

²⁹ "Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων." Greek. Accessed, 2018. <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

συνεχή άρνηση συμμόρφωσης της Τουρκίας προς τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας με το ενδεχόμενο πρόκλησης θερμού επεισοδίου³⁰.

δ. Αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων της Ελλάδας εντός της περιοχής ευθύνης της, σε θέματα έρευνας και διάσωσης.

ε. Απαίτηση της Τουρκίας για αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου.

Η δυσχερής οικονομική κατάσταση της Ελλάδας τελευταία σε συνδυασμό με την αύξηση των εξοπλιστικών δαπανών της Τουρκίας τα τελευταία έτη, έχει ενισχύσει ακόμη περισσότερο τα διλήμματα ασφαλείας της Ελλάδας, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος ανατροπής ευαίσθητων ισορροπιών ισχύος στην περιοχή.

Το Αλβανικό Ζήτημα

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αναζωπύρωσε το Αλβανικό ζήτημα, που αφορά στην επαναχάραξη των συνόρων, ώστε να διαμορφωθεί ένα νέο έθνος-κράτος, περιλαμβάνοντας όλες τις Αλβανικές κοινότητες στα Βαλκάνια. Στο επίκεντρο του Αλβανικού ζητήματος είναι η ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας». Ο όρος αναφέρεται σε μια αλυτρωτική αντίληψη περί εδαφών εκτός των αλβανικών συνόρων, τα οποία βάσει της παρούσας ή ιστορικής παρουσίας αλβανικών πληθυσμών σε αυτά, θεωρούνται από μερίδα Αλβανών, τμήματα μιας ευρύτερης εθνικής πατρίδας. Παρότι ο πυρήνας του Αλβανικού εθνικού ζητήματος θεωρείται το Κόσοβο, η Ελλάδα εκφράζει ανησυχίες, καθώς μέρος αυτής της ατζέντας αναζητά τον πολιτικό έλεγχο πάνω σε περιοχές της Ηπείρου, με τον ισχυρισμό ότι αποτελεί οργανικό τμήμα της Μεγάλης Αλβανίας και εγείρει στις υπόψη περιοχές, θέματα της κοινότητας των Τσάμηδων. Παρότι για το Ελληνικό κράτος δεν υφίσταται ανάλογο θέμα, υπάρχει πλειάδα δημοσιεύσεων, κυρίως στο διαδίκτυο, που προσπαθούν να το αναδείξουν³¹. Επιπρόσθετα στις αλυτρωτικές διεκδικήσεις, η απροθυμία των Τιράνων να παράσχει στην ελληνική μειονότητα της Αλβανίας, τα διεθνώς αναγνωρισμένα δικαιώματα των εθνοτικών μειονοτήτων στην πλήρη έκτασή τους, εκλαμβάνεται ως προσπάθεια αφελληνισμού του νότιου τμήματος της Αλβανίας.

Οι ελληνικές ανησυχίες εντάθηκαν κατόπιν των αλβανικών μεθοδεύσεων σχετικά με την τελευταία αλβανική απογραφή πληθυσμού. Αρχικά προγραμματισμένη για τον Απρίλιο 2011, αναβλήθηκε για το Νοέμβριο, με επίσημη αιτιολογία ότι οι τοπικές εκλογές του Μαΐου θα ήταν σε αντίθεση με τις διαδικασίες απογραφής. Καθώς αλβανικοί εθνικιστικοί κύκλοι πίεζαν για απαλοιφή του ερωτήματος της εθνικότητας από το ερωτηματολόγιο, η Ελλάδα θεώρησε την

³⁰ "Athens News Agency: Daily News Bulletin in English, 06-05-25." Aegean collision should make Turkey review its stance. Accessed, 2018. <http://www.hri.org/news/greek/ana/2006/06-05-25.ana.html#02>.

³¹ "Greater Albania." Wikipedia. June 09, 2018. Accessed, 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Albania.

αναβολή ως αντίδραση στα αιτήματα της ελληνικής μειονότητας περί ελεύθερης δήλωσης των εθνοτικών και θρησκευτικών απόψεών της, βάσει του διεθνούς και ευρωπαϊκού κανονιστικού πλαισίου. Όπως ισχυρίστηκε ο εκπρόσωπος του ελληνικού ΥΠΕΞ, αυτή η αναβολή παράλληλα με ακραίες αλβανικές εθνικιστικές εξάρσεις, θέτει βάσιμες υποψίες για διαφοροποίηση του ερωτηματολογίου³². Ο ελληνικός σκεπτικισμός πυροδοτήθηκε περαιτέρω από ορισμένα γεγονότα που παρότι μεμονωμένα, έχουν σημαντικό πολιτικό συμβολισμό.

Εκτός των αμφιλεγόμενων τοπικών εκλογών τον Οκτώβριο 2000, όπου οι αρχηγοί της ελληνικής μειονότητας ανέφεραν εκτεταμένη νοθεία και βία προς τα μέλη-ψηφοφόρου της μειονότητας, ιδίως στη Χειμάρρα, η δολοφονία κατοίκου της Χειμάρρας από Αλβανούς εθνικιστές, επειδή μιλούσε ελληνικά, επιβεβαίωσαν τις ελληνικές ανησυχίες για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Ακόμη περισσότερο ανησυχητική ήταν η αντίδραση των Τιράνων. Παρότι ο πρωθυπουργός της Αλβανίας καταδίκασε το γεγονός, μιλώντας για «πράξη τυφλού φανατισμού», το γεγονός υποβαθμίστηκε από μεγάλη μερίδα του αλβανικού τύπου, αναζωπυρώνοντας τις υποψίες της Αθήνας ότι η ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας» δεν είχε ουσιαστικά ξεχαστεί.

Η προοπτική επιθετικής ενέργειας εναντίον της Ελλάδας από πλευράς Αλβανίας συνδέεται με τις δράσεις της Τουρκίας στα Βαλκάνια. Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί η στενή αμυντική σχέση Αλβανίας-Τουρκίας. Το 2000 η Τουρκία είχε ολοκληρώσει το έργο ανακατασκευής του αλβανικού ναυστάθμου στην Αυλώνα, κόστους 10 εκατ. δολαρίων, εκ των οποίων τα μισά ήταν δωρεά της Τουρκίας. Το 2010 εγκρίθηκε από το αλβανικό κοινοβούλιο η χρήση της ναυτικής βάσης στο Δυρράχιο από πλοία του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού. Η έγκριση αφορούσε το νόμο περί εισόδου και προσωρινής παραμονής τουρκικής ναυτικής μονάδας. Επρόκειτο για ανάληψη καθηκόντων από τουρκική στρατιωτική δύναμη 1.125 ατόμων στα αλβανικά χωρικά ύδατα για την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ του αλβανικού και του τουρκικού στόλου. Νεότερες εξαγγελίες αφορούν σε αναβάθμιση του στρατιωτικού αεροδρομίου στην Κουτσόβα Αλβανίας³³. Τα ανωτέρω ηχούν στους ελληνικούς κύκλους που ασχολούνται με την ασφάλεια όχι μόνο ως άλλη μια ένδειξη της τουρκικής προσπάθειας για δημιουργία ενός τουρκικά ελεγχόμενου μουσουλμανικού τόξου στα Βαλκάνια, αλλά επίσης μια δυνητική άσκηση πίεσης στην Ελλάδα με στρατιωτικά μέσα.

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ)

³² Ενημέρωση διπλωματικών συντακτών από τον Εκπρόσωπο του ΥΠΕΞ Γ. Δελαβέκουρα (02.06.2011)." Greek. Accessed, 2018. <https://www.mfa.gr/epikairota/enimerosi-syntakton/enemerose-diplomatikon-suntakton-apo-ton-ekprosopo-tou-upeks-delabekoura-02062011.html>.

³³ "Τεντώνοντας το «τουρκικό τόξο» στα Βαλκάνια." Ελευθεροτυπία. Accessed June 10, 2018. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=397434>.

Το «Μακεδονικό ζήτημα», που ανάγεται από το τέλος 19ου έως το μέσο του 20ου αιώνα, ήταν κυρίως μια διεκδίκηση εδαφών και ως τέτοια, ζήτημα τοπικής και διεθνούς ασφάλειας. Κατά το τέλος του 20ου αιώνα μέχρι σήμερα, εξελίχθηκε σε ζήτημα ταυτοτήτων, που σύμφωνα με τον Ευαγ. Κωφό, κατηγοριοποιείται σε τρεις διακριτές ομάδες, ήτοι ταυτότητας της γης, ταυτότητας των ανθρώπων που συνδέονται με τη γη και ταυτότητα κληρονομιάς. Σύμφωνα με τον Κωφό, ο πυρήνας της αντιπαράθεσης έγκειται στην πρώτη ομάδα, επειδή τα ονόματα «Μακεδονία» και «Μακεδόνες» συνιστούν διεκδικήσεις τίτλων κυριότητας της Μακεδονικής γης, των ανθρώπων της και της ιστορικής/πολιτιστικής κληρονομιάς τους³⁴. Η ιδέα μιας ενοποιημένης Μακεδονίας, σχετιζόμενης στενά με αλυτρωτικές διεκδικήσεις εις βάρος ελληνικών εδαφών, ανάγεται στην εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν ο Στρατάρχης Τίτο διαχώρισε από τη Σερβία την περιοχή γνωστή μέχρι τότε ως Vardar Banovina (σημερινή ΠΓΔΜ), χορηγώντας της καθεστώς ομόσπονδης συνιστώσας της νεοσύστατης ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας και μετονομάζοντάς την αρχικά σε «Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας» και κατόπιν σε «Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας». Παράλληλα με την προώθηση της ιδέας ενός χωριστού-διακριτού «μακεδονικού έθνους», ο Τίτο άρχισε να καλλιεργεί την ιδέα ενοποίησης όλων των Μακεδονικών περιοχών, με απώτερο στόχο να θεμελιώσει μελλοντικές εδαφικές διεκδικήσεις της Γιουγκοσλαβίας στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και να εξασφαλίσει πρόσβαση στο Αιγαίο πέλαγος³⁵.

Οι ελληνικοί φόβοι συντηρήθηκαν κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, από τις διαμαρτυρίες των Σκοπίων αναφορικά με τη μεταχείριση της «Μακεδονικής μειονότητας» στη Βόρεια Ελλάδα. Το Δεκέμβριο 1944 τηλεγράφημα του State Department προς τις Αμερικανικές Αρχές, με υπογραφή του τότε Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Stettinius, έγραφε, μεταξύ άλλων, ότι³⁶: «*Η (Αμερικανική) Κυβέρνηση θεωρεί ότι αναφορές του τύπου μακεδονικό «έθνος», μακεδονική «Μητέρα Πατρίδα» ή μακεδονική «εθνική συνείδηση» αποτελούν αδικαιολόγητη δημαγωγία που δεν αντικατοπτρίζει καμία πολιτική πραγματικότητα και βλέπει σε αυτές την αναγέννηση ενός πιθανού μανδύα που θα υποκρύπτει επιθετικές βλέψεις εναντίον της Ελλάδας*». Η επιλογή της Αθήνας να κρατήσει χαμηλούς τόνους στο θέμα, κυρίως λόγω της επιδίωξης καλών σχέσεων με τη Γιουγκοσλαβία, διατήρησε τη διπλωματική δραστηριότητα σε χαμηλή ένταση, χωρίς όμως να αποτρέψει την ανάδυση ενός εν γένει ανυπόστατου «Μακεδονικού ζητήματος».

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, το «Μακεδονικό ζήτημα» ανέκυψε το 1991, όταν σε συνέχεια της κατάρρευσης της Γιουγκοσλαβίας, η ΠΓΔΜ ανακήρυξε την ανεξαρτησία της υπό την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας», σύροντας την

³⁴ Ευάγγελος Κωφός και Βλάσης Βλασιδής, Αθήνα-Σκόπια: Η Επτάχρονη Συμβίωση (1995-2002), Αθήνα, Εκδόσεις: Παπαζήση, 2003), 14-18 (http://www.macedonian-heritage.gr/InterimAgreement/Downloads/Interim_Foreword.pdf).

³⁵ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ» (<http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatou-tis-pgdgm/> (πρόσβαση 13-11-2015)).

³⁶ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, «Το Ζήτημα του Ονόματος της ΠΓΔΜ», http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/dilos_i_stettinius_dec_1944.pdf.

Ελλάδα σε μια αντιπαράθεση για το επίσημο όνομα του νέου ανεξάρτητου κράτους.

Περισσότερο ανησυχητικό για τους Έλληνες αποτελεί το γεγονός ότι η ΠΓΔΜ αναφέρεται στην ελληνική Μακεδονία ως “Egejski del na Makedonija rod Grecja” («το παρά του Αιγαίου τμήμα της Μακεδονίας υπό την Ελλάδα»). Καθώς η επικράτεια των Σκοπίων και η ευρύτερη γεωγραφική περιοχή που εμπεριέχεται σε άλλα τρία κράτη (Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία), αμφότερες αναγνωρίζονται από τη ΠΓΔΜ ως Μακεδονία, συνάγεται ότι οι περιοχές στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Σερβία είναι «αδίκως» υπό ξένη κυριαρχία. Διαπιστώνεται λοιπόν ότι παρά τις προαναφερθείσες αποφάσεις διεθνών θεσμών εις βάρος της ΠΓΔΜ, η τελευταία συνεχίζει να τηρεί στάση που αποκλίνει από τις αρχές σεβασμού της καλής γειτονίας. Για την Ελληνική αντίληψη ασφάλειας, πέραν της ιστορίας και της ιστορικής κληρονομιάς, ανακύπτει ζήτημα αναθεωρητικών διεκδικήσεων. Με ένα σύνταγμα που διακηρύσσει την ύπαρξη ενός Μακεδονικού λαού που κατοικεί στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και που οραματίζεται της τελικής ενοποίησης της, οι ελληνικοί φόβοι για τις αναθεωρητικές προθέσεις της ΠΓΔΜ ενισχύονται. Το ότι αυτοί οι φόβοι είναι βάσιμοι αποδεικνύεται από την απόφαση των Σκοπίων να συμπεριλάβει στη σημαία του το έμβλημα της αρχαίας δυναστείας των Μακεδόνων, το αστέρι της Βεργίνας. Η υιοθέτηση του υπόψη συμβόλου στη σημαία της ΠΓΔΜ αποτέλεσε κίνηση με έντονο αρνητικό αντίκτυπο στην ελληνική κοινή γνώμη.

Ωστόσο, εκτός Ελλάδας, οι λόγοι της φορτισμένης ελληνικής αντίδρασης ούτε κατανοήθηκαν επαρκώς και το χειρότερο δεν εξηγήθηκαν επαρκώς από την Αθήνα. Μια εύστοχη ερμηνεία της ελληνικής έντονης αντίδρασης πάνω στο ζήτημα της ονομασίας του νεοσύστατου κράτους, παρέχεται από τον Monteagle Stearns: Εκείνοι στις ΗΠΑ που είναι επικριτικοί με την Ελλάδα επειδή παρασύρθηκε από εθνικιστικές αντιλήψεις, ας σκεφτούν πώς θα αντιδρούσε η αμερικανική κοινή γνώμη εάν οι βορειοανατολικές επαρχίες του Μεξικό διακήρυτταν την ανεξαρτησία τους με το όνομα «Δημοκρατία του Τέξας» και ύψωναν σημαία με έμβλημα το Άλαμο.

Αν και σε στρατιωτικό επίπεδο, η απειλή που θέτουν τα Σκόπια στην ελληνική ασφάλεια είναι αμελητέα, οι ευαισθησίες του ελληνικού λαού και ιδίως των κατοίκων της ελληνικής Μακεδονίας, σε οιαδήποτε πρόκληση της ταυτότητάς τους είναι έντονες. Το μέγεθος όμως αυτής της απειλής αυξάνει λόγω του τουρκικού παράγοντα. Όπως παρατηρεί ο Βαληνάκης, η εσπευσμένη αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την Τουρκία το Φεβρουάριο 1992, αναζωπύρωσε του ελληνικούς φόβους για τουρκική περικύκλωση. Το αντεπιχείρημα του Stephen Larrabee, το 1997, ότι τέτοιοι φόβοι «φαινόταν υπερβολικοί» έχει πλέον καταπέσει, μετά την έκδοση του βιβλίου του Ahmet Davutoglu «Το Στρατηγικό Βάθος», που εισάγει την ιδέα του

νέο-Οθωμανισμού³⁷. Σύμφωνα με το δόγμα του νέο-Οθωμανισμού, η Τουρκία θα πρέπει να ακολουθήσει πιο δραστήρια πολιτική στα Βαλκάνια, αξιοποιώντας το θρησκευτικό παράγοντα ως όχημα για την τουρκική παρέμβαση εντός και μεταξύ των μουσουλμανικών εθνοτικών ομάδων των Βαλκανίων, ήτοι ΠΓΔΜ, Κόσοβο, Αλβανία, Βοσνία. Έτσι, μέσω μιας αξιοσημείωτης παρουσίασης του τουρκικού γεωπολιτικού και γεωστρατηγικού οράματος, ο σημερινός Τούρκος πρωθυπουργός, τροφοδοτεί τις ελληνικές ανασφάλειες περί μουσουλμανικής περικύκλωσης.

Παράνομη Μετανάστευση

Ένα ακόμη σημαντικό ανοιχτό θέμα το Μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα, αφορά στη συστηματική παράνομη είσοδο μεγάλου αριθμού μεταναστών στη χώρα κατά την περίοδο 1990-2015. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας στη νοτιοανατολική Μεσόγειο την καθιστά θυροφύλακα της ΕΕ. Ενώ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας 1980 ήταν ομογενής χώρα, η πτώση των Σοσιαλιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη το 1989, δημιούργησε το πρώτο κύμα οικονομικής μετανάστευσης με προορισμό την Ελλάδα (με μετανάστες κυρίως από Αλβανία, Βουλγαρία και Ρουμανία) διαμέσου των βόρειων συνόρων, για να προστεθούν στη συνέχεια μετανάστες από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Κατά το διάστημα 2000-2015 η Ελλάδα έγινε πόλος έλξης εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών, όχι μόνο από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, αλλά και από ολόκληρο τον κόσμο (κυρίως Μέση Ανατολή, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Μαρόκο, Αλγερία), μέσω κυρίως Τουρκίας, με αποτέλεσμα περίπου το 7% του πληθυσμού της χώρας να είναι μετανάστες από χώρες εκτός ΕΕ. Χαρακτηριστικά, η Ελλάδα το διάστημα 2005-2010 χαρακτηρίστηκε ως κύρια είσοδος μετανάστευσης στην Ευρώπη³⁸.

Η γεωγραφική θέση της χώρας, με χερσαία και θαλάσσια σύνορα που φυλάσσονται δύσκολα, δημιουργεί προϋποθέσεις ευκολότερης πρόσβασης πληθυσμών από γειτονικές χώρες, ενώ παράλληλα ως σταυροδρόμι ανάμεσα σε δύο ηπείρους, αποτελεί ενδιάμεσο σταθμό αρκετών μεταναστών. Η ύπαρξη σχετικά μεγάλου αγροτικού τομέα, αριθμού μικρομεσαίων επιχειρήσεων και παραοικονομίας, συντελούν επίσης στην απορρόφηση μεταναστευτικής εργασίας, συχνά εποχικής ή περιοδικής, κυρίως σε τομείς κατασκευών, αγροτικού τομέα, και βιοτεχνίας. Επιπλέον, η διαμόρφωση ενός εν γένει χαλαρού θεσμικού πλαισίου, φαίνεται πως ευνόησε ή ενθάρρυνε την είσοδο μεταναστών. Οι ελληνικές προσπάθειες διαπραγμάτευσης με την Τουρκία προς επίτευξη συμφωνίας πάνω στο θέμα της παράνομης μετανάστευσης έχουν αποβεί άκαρπες. Παρότι οι δύο χώρες έχουν υπογράψει διμερή συμφωνία σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα και την παράνομη μετανάστευση (17 Δεκεμβρίου 2005), η Τουρκία δεν

³⁷ Ahmet Davutoglu, Το Στρατηγικό Βάθος – Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, επιμ. Νεοκλής Σαρρής, Αθήνα, Εκδόσεις: Ποιότητα, 2010.

³⁸ "Greece: Europe's Gateway for Illegal Immigration." The Washington Post. November 04, 2010. Accessed June 10, 2018. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/11/04/AR2010110403590.html?noredirect=on>.

συμμορφώνεται στις συμβατικές της υποχρεώσεις, όπως η επανεισδοχή ατόμων από την Ελλάδα, που είχαν αρχικά φύγει από τις τουρκικές ακτές. Τα αλληπάλλληλα κύματα παράνομων μεταναστών ανάγκασαν το ελληνικό κράτος να αναλάβει ένα κοστοβόρο πρόγραμμα κατασκευής νέων υποδομών υποδοχής μεταναστών στα ανατολικά σύνορα της χώρας, καθώς η υπάρχουσα υποδομή αποδείχθηκε ανεπαρκής.

Η σκέψη ανέγερσης φράχτη στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα, για παρεμπόδιση της διέλευση παράνομων μεταναστών, αντιμετωπίζεται εντός ΕΕ με σκεπτικισμό, καθώς κρίνεται βραχυπρόθεσμο μέτρο που δε θα αντιμετωπίσει την παράνομη μετανάστευση με δομημένο τρόπο³⁹. Για να μειωθούν οι ροές μεταναστών, η Ελλάδα το 2010 ζήτησε τη συνδρομή της ΕΕ μέσω της δύναμης FRONTEX (μεθοριακή δύναμη ταχείας επέμβασης), η οποία επιχειρεί στο Αιγαίο από το 2009. Το Νοέμβριο 2010 κατέφθασαν 175 μέλη της FRONTEX μαζί με 15 λεωφορεία, 19 περιπολικά και ένα ελικόπτερο. Η παρουσία της FRONTEX στα ελληνοτουρκικά σύνορα χαρακτηρίστηκε επιτυχής από εκπρόσωπους της Ελληνικής Αστυνομίας γιατί μειώθηκαν οι ροές μεταναστών. Η ομάδα FRONTEX σύμφωνα με τον εκπρόσωπο τύπου της Ελληνικής Αστυνομίας συμβάλει στην διαλογή και ταυτοποίηση των χώρων προέλευσης των μεταναστών. Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο της FRONTEX Michal Parzyszek, η ασφάλεια των συνόρων σχετίζεται και με την τρομοκρατία. Συγκεκριμένα είπε «δε δηλώνω ότι οι μετανάστες είναι τέτοια απειλή, αλλά ανάμεσα σε αυτούς μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι που δεν αναζητούν καλύτερη ζωή αλλά κάτι άλλο».

Παρά τις προσπάθειες της FRONTEX, τα πρακτικά αποτελέσματα ακυρώνονται από το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο της ΕΕ που διέπει τους μη καταγεγραμμένους μετανάστες. Από τη στιγμή που περνούν τα σύνορα της ΕΕ, το μέλλον τους ρυθμίζεται από μια διαδικασία γνωστή ως «Δουβλίνο II», έναν κανονισμό της ΕΕ, που καθορίζει ότι μη καταγεγραμμένοι μετανάστες που εντοπίζονται οπουδήποτε στην ΕΕ, πρέπει να επιστρέφονται στη χώρα εισόδου τους. Σύμφωνα με τις προβλέψεις αυτές, εάν μετανάστες που περάσουν στην ΕΕ μέσω Ελλάδας, αιτηθούν άσυλο σε οποιοδήποτε κράτος-μέλος της ΕΕ, τα αποτυπώματά τους εμφανίζονται στο επονομαζόμενο σύστημα «Eurodoc» και επαναπροωθούνται στην Ελλάδα. Καθώς η πλειονότητα των μη καταγεγραμμένων μεταναστών στην ΕΕ εισέρχονται στο ευρωπαϊκό έδαφος μέσω Ελλάδας, το Δουβλίνο II ουσιαστικά φωτογραφίζει την Ελλάδα, δημιουργώντας την εντύπωση στους αρμόδιους στην Αθήνα, ότι οι Βρυξέλλες απαιτούν η Ελλάδα να λειτουργεί ως θυροφύλακας όλης της ΕΕ, χωρίς η Ένωση να ασχολείται ουσιαστικά με τα ελληνικά διλήμματα ασφάλειας.

Η παραπάνω αρνητική εντύπωση επιβεβαιώθηκε μετά την επανάσταση στην Τυνησία το Δεκέμβριο 2010, που προσωρινά μετατόπισε την κύρια μεταναστευτική

³⁹ "Greece Plans Turkey Border Fence to Tackle Migration." BBC News. January 04, 2011. Accessed June 10, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-europe-12109595>.

ροή στο Ιταλικό νησί Lampedusa. Απαντώντας στις ιταλικές απειλές περί «χορήγησης προσωρινών αδειών» στους Τυνήσιους μετανάστες που επιθυμούν να συναντήσουν τις οικογένειές τους σε άλλες χώρες της ΕΕ, καταστρατηγώντας ουσιαστικά τη ρύθμιση Δουβλίνο II χάριν της ιταλικής εσωτερικής ασφάλειας, η τότε Ευρωπαϊά Επίτροπος υπεύθυνη εσωτερικών υποθέσεων Cecilia Malmström, κινητοποίησε κονδύλια της ΕΕ και εξέδωσε ανακοίνωση δηλώνοντας ότι η μετανάστευση αποτελεί εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα για όλη την ΕΕ και όχι μόνο την Ιταλία. Η ανεξέλεγκτη μετανάστευση και ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση συνιστούν ασύμμετρη απειλή για την Ελλάδα. Είναι ευνόητο ότι είναι ενδεχόμενη η στρατολόγηση μεταξύ των μεταναστών, κατασκόπων και κάθε είδους πρακτόρων, ικανών για τρομοκρατικές ενέργειες, κατασκοπία, υποκίνηση ταραχών, ακόμη και δολιοφθορές (πχ δασικές πυρκαγιές) κατά την ειρηνική περίοδο, πόσο δε μάλλον σε περίοδο πολέμου. Στην Ελλάδα η απειλή από τη παράνομη μετακίνηση ανθρώπων μπορεί επίσης να είναι αποτέλεσμα του Ισλαμικού εξτρεμισμού και της δράσης τρομοκρατικών ομάδων. Ομάδες με ριζοσπαστική και φονταμενταλιστική δράση και εμπειρία είναι δυνατό να εισέρχονται σε ελληνικό έδαφος και να εμπλέκονται σε διακίνηση βρώμικου χρήματος, όπλων και ανθρώπων, ενώ παράλληλα έχουν επαφές με κυκλώματα λαθρεμπόρων και ξένες μυστικές υπηρεσίες. Όσο η κατάσταση σε Συρία, Αφγανιστάν και Β. Αφρική/Λιβύη χειροτερεύει, τόσο η Ελλάδα θα έχει περισσότερα προβλήματα εσωτερικής ασφάλειας.

Η βασικότερη εσωτερική απειλή για την Ελλάδα προέρχεται από το συνδυασμό ανεξέλεγκτης μετανάστευσης, περιθωριοποίησης, διακίνησης όπλων και εκρηκτικών, που οδηγούν το μίγμα του θρησκευτικού εξτρεμισμού με την υφέρπουσα τρομοκρατία στις πιο ακραίες καταστάσεις. Συνδυαζόμενα δε με τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας καθιστά την κατάσταση άκρως επισφαλής. Ακόμη μεγαλύτερος και μακροπρόθεσμος κίνδυνος για την Ελλάδα από την είσοδο και παραμονή παράνομων μεταναστών, είναι η αλλοίωση του εθνολογικού και δημογραφικού χαρακτήρα της με δημιουργία μειονοτήτων. Το πρόβλημα γίνεται σοβαρότερο, εάν συνδυαστεί με τις εθνικές διεκδικήσεις και αλυτρωτικές επιδιώξεις που ιστορικά προβάλλονται από όμορα κράτη και τον ελλοχεύοντα κίνδυνο δημιουργίας ισχυρών μειονοτήτων, εθνικών ή θρησκευτικών, των οποίων οι δραστηριότητες θα υπόκεινται σε επηρεασμό και καθοδήγηση από εκτός της Ελλάδος χώρες και κέντρα. Ορισμένες δε, από τις δραστηριότητες αυτές, προσδιορίζονται σαφώς από τα εθνικά δόγματα όμορων κρατών.

Η Στρατηγική Ασφάλειας της Ελλάδας

Το κέντρο βάρους για ζητήματα διεθνούς ασφάλειας έχει μετατοπιστεί από την κεντρική Ευρώπη (σύγκρουση ανατολής-δύσης) στην ευρύτερη ευρωπαϊκή περιφέρεια, και ιδιαίτερα στην ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή. Μια στρατηγική για την ασφάλεια μιας οντότητας αποτελεί εργαλείο πολιτικής το οποίο, ξεκινώντας από αξίες και συμφέροντα και καθορίζοντας απειλές, περιγράφει τους

μακροπρόθεσμους αντικειμενικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν, καθώς και τις βασικές κατηγορίες των οργάνων και των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό. Η στρατηγική αυτή λειτουργεί ως πλαίσιο για την πολιτική που αποφασίζεται να εφαρμόζεται, μέσα σε ένα ταχέως εξελισσόμενο εξελισσόμενο και ιδιαίτερα σύνθετο διεθνές περιβάλλον.

Σε διακηρυκτικό επίπεδο η στρατηγική ασφάλειας της Ελλάδας φαίνεται στην Πολιτική Εθνικής Άμυνας (ΠΕΑ), όπου διατυπώνονται οι κατευθύνσεις του υπουργείου Εθνικής Άμυνας και οι πάγιες αρχές και αξίες που το προσδιορίζουν. Η ΠΕΑ είναι τμήμα της Εθνικής Στρατηγικής και καλείται να υποστηρίξει τα εθνικά συμφέροντα και τους εθνικούς αντικειμενικούς σκοπούς. Προδιαγράφει τον τρόπο χρησιμοποίησης της εθνικής αμυντικής ισχύος και χειρισμού των ευρύτερων αμυντικών θεμάτων. Βασικότεροι στόχοι της Πολιτικής Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας, οι οποίοι διαμορφώνονται λαμβανομένων υπόψη των επιδιώξεων της εξωτερικής πολιτικής της χώρας, είναι⁴⁰:

- Η διατήρηση της εθνικής ακεραιότητας της χώρας, της κυριαρχίας και ισχύος και ως εκ τούτου η υπεράσπιση του χερσαίου, θαλάσσιου και εναέριου εθνικού χώρου και κατ' αυτό τον τρόπο, της εθνικής ασφάλειας.
- Η συμβολή στην υπεράσπιση της κρατικής υπόστασης, της ανεξαρτησίας και της ασφάλειας της Κυπριακής Δημοκρατίας, στο πλαίσιο συνεργασίας των δύο χωρών στον ενιαίο γεωγραφικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.
- Η διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, στην Ανατολική Μεσόγειο και στις λοιπές περιοχές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.
- Η προαγωγή κλίματος συνεργασίας, εμπιστοσύνης και προώθηση σχέσεων φιλίας, καλής γειτονίας και συνεργασίας στη ζώνη γεωπολιτικού ενδιαφέροντος μας, ήτοι στην Ευρώπη, την Αδριατική, τα Βαλκάνια, τον Εύξεινο Πόντο, την ανατολική Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική.
- Η μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων από τη συμμετοχή στις Συμμαχίες και στα συλλογικά όργανα ασφαλείας (NATO, ΟΗΕ, ΕΕ) για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων, τιμώντας παράλληλα τις υποχρεώσεις έναντι της Συμμαχίας.
- Η επίτευξη υψηλού επιχειρησιακού επιπέδου των Ενόπλων Δυνάμεων.
- Η αποστολή αποτρεπτικών μηνυμάτων προς κάθε επιβουλή.

⁴⁰ Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ, Αθήνα: Ελληνική Δημοκρατία/Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 2014, 37 και 138.

- Η δημιουργία ευνοϊκού κλίματος και προδιάθεσης για την προαγωγή των ελληνικών θέσεων και επιδιώξεων από άλλους, πλέον αρμόδιους προς τούτο κρατικούς φορείς.
- Ο σεβασμός των ηθικών αξιών στη λειτουργία του αμυντικού συστήματος της χώρας. Η ενίσχυση των πολιτών με την συνδρομή των Ενόπλων
- Δυνάμεων στην αντιμετώπιση συμφορών, μεγάλων καταστροφών και γενικά έκτακτων συνθηκών του πληθυσμού.

Η Ελλάδα, στην προσπάθειά της να προστατεύσει και να εξασφαλίσει την επικράτειά της από τις αναφυόμενες απειλές στον περίγυρό της, συμμετέχει ως μέλος σε σειρά σημαντικών διεθνών οργανισμών, ενώ η πολιτική της διέπεται από τις αρχές του σεβασμού των διεθνών συνόρων, της σταθερότητας, της ειρήνης και ασφάλειας, καθώς και του πλήρους σεβασμού των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων. Ο Morgenthau αναφέρει ότι οι συμμαχίες είναι η πιο σημαντική εκδήλωση της ισορροπίας ισχύος⁴¹, και είναι προφανές ότι η Ελλάδα, που δεν αποτελεί υπερδύναμη, στρατιωτικά ή οικονομικά, οφείλει να στηρίζεται, όχι μόνο στην ισχύ της αλλά και σε συμμαχίες για να μπορεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που αναφύονται στη διεθνή σκηνή.

Σημαντικές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν στο ελληνικό στρατηγικό δόγμα το οποίο από αμιγώς αμυντικό το 2005, μετατράπηκε σύμφωνα με την ΠΕΑ σε αποτρεπτικό-αμυντικό το 2008, με προσανατολισμό στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής διατηρώντας την ευελιξία για ταυτόχρονη αντιμετώπιση καταστάσεων αποσταθεροποίησης και έλλειψης ασφάλειας στα βόρεια σύνορα της χώρας. Επίσης συνίσταται στην αμυντική επάρκεια, τη στρατηγική ευελιξία, την άμεση ευέλικτη ανταπόδοση, την περιφερειακή παρουσία και την ικανότητα κάλυψης του «Ενιαίου Αμυντικού Χώρου» Ελλάδας-Κύπρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ»

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Ελλάδας μειώθηκε συνεχόμενα από το 2009 έως το 2016. Η οικονομική κρίση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα είναι απόρροια του υψηλού δημοσιονομικού ελλείμματος που είχε η χώρα το 2009 (15,4% του ΑΕΠ της) και της αδυναμίας αναχρηματοδότησης του υπερβάλλοντος δημόσιου χρέους. Η Ελλάδα τελικά κατέφυγε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για την κάλυψη των δανειακών αναγκών και υπέγραψε το Μνημόνιο Συνεννόησης

⁴¹ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, (New York: Knopf, 1993, 7th edition).

για να ακολουθήσει κάποια μέτρα στην οικονομική της πολιτική. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να γίνει προσπάθεια περικοπής των δημοσίων δαπανών, μέρος των οποίων αποτελούν και οι Αμυντικές Δαπάνες (ΑΔ), και έτσι σταδιακά να μειωθεί το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα.

Τα επόμενα χρόνια λόγω των υφεσιακών μέτρων που έλαβαν όλες οι κυβερνήσεις μειώθηκε περαιτέρω το ΑΕΠ της Ελλάδας με αποτέλεσμα να μειωθούν και όλες οι υποκατηγορίες δημοσίων δαπανών, συμπεριλαμβανομένου και των ΑΔ, επειδή αυτές υπολογίζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ. Η μείωση των ΑΔ ήταν αρχικά εμφανής στις μειώσεις των αποδοχών του προσωπικού των ΕΔ, που πραγματοποιήθηκε από το 2010 έως το 2012 (κατάργηση των δώρων Χριστουγέννων, Πάσχα και διακοπών το 2011 και μείωση το 2012). Το τμήμα του προϋπολογισμού που αφορούσε τις ΕΔ άρχισε να περικόπτεται από το 2010 με αποτέλεσμα οι δαπάνες που αφορούσαν την λειτουργία τους καθώς και την προμήθεια οπλικών συστημάτων να μειώνονται σταδιακά κάθε χρόνο. Υπολογίζεται ότι περίπου ο μισός προϋπολογισμός του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας (ΥΕΘΑ) έχει περικοπεί από την έναρξη της κρίσης. Οι ΑΔ αποτελούσαν πάντα ένα πολύ σημαντικό ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδας και κυμαινόταν από 5% μετά την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι λίγο πάνω από 2% τα χρόνια της οικονομικής κρίσης.

Η Ελλάδα, ως κράτος - μέλος του ΝΑΤΟ, ακόμη και μετά την οικονομική κρίση που επικρατεί συνεχίζει να δαπανά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ της στις ΑΔ (πάνω από το 2%, όπως έχει συμφωνηθεί για όλα τα κράτη - μέλη του ΝΑΤΟ), ενώ τα περισσότερα κράτη - μέλη του ΝΑΤΟ δαπανούν ένα πολύ μικρότερο ποσοστό του ΑΕΠ τους για τις ΑΔ τους, αφού δεν έχουν κάποιοι εμφανή και άμεσο κίνδυνο για την εθνική τους ασφάλεια. Οι δαπάνες όμως για τους εξοπλισμούς και τις υποδομές αντιστοιχούν στο 20% των ΑΔ έτσι ώστε να γίνεται ανανέωση των οπλικών της συστημάτων. Τα χρόνια πριν την οικονομική κρίση υπήρχε ανταγωνισμός στον χώρο των ΕΔ και κυρίως των εξοπλιστικών προγραμμάτων με την Τουρκία, εξαιτίας των διαφόρων κρίσεων που είχαν οι σχέσεις των δύο χωρών ειδικά το 1974, το 1987 και το 1996. Η Τουρκία έχει περισσότερα οπλικά συστήματα από την Ελλάδα, αλλά προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να εκμεταλλευτεί και την αμυντική της βιομηχανία ώστε να μειώσει τις εισαγωγές οπλικών συστημάτων από τρίτες χώρες.

Μια συνέπεια της κρίσης του 1996 ήταν να καταστεί η Ελλάδα ένας από τους μεγαλύτερους εισαγωγείς οπλικών συστημάτων διεθνώς, σε αναντιστοιχία με το μέγεθος αλλά και το ΑΕΠ της, ενώ η αμυντική της βιομηχανία να παρουσιάζει πολλά κυρίως οικονομικά προβλήματα. Η οικονομική κρίση δημιούργησε διάφορα προβλήματα που σχετίζονταν κυρίως με τις λειτουργικές δαπάνες. Οι ΕΔ προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν την κρίση στην αρχή σπασμωδικά (με μείωση ασκήσεων και κατάργηση παρελάσεων μηχανοκίνητων τμημάτων). Τελικά υπήρξαν ευκαιρίες από την οικονομική κρίση, αλλά και στη διεθνή πολιτική

κατάσταση, και η Ελλάδα άρχισε να διοργανώνει και να συμμετέχει σε διεθνείς ασκήσεις τα τελευταία χρόνια, ενώ εκμεταλλεύεται και τις διάφορες υποδομές που διαθέτει έτσι ώστε προσωπικό από άλλες χώρες να εκπαιδεύεται στην Ελλάδα.

Υπάρχουν πολλά προβλήματα για τον μέλλον κυρίως των εξοπλιστικών προγραμμάτων στις ΕΔ. Δεν έχει ληφθεί κάποια απόφαση για την αγορά νέων οπλικών συστημάτων τα επόμενα χρόνια και ο εκσυγχρονισμός - αναβάθμιση των υπάρχοντων κυρίων οπλικών συστημάτων δεν πραγματοποιείται εξαιτίας της αβεβαιότητας που δημιούργησε η οικονομική κρίση στο μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο προγραμματισμό των ΕΔ. Η Ελλάδα προσπαθεί με διάφορους τρόπους να αποκομίσει αντισταθμιστικά οφέλη με την παραχώρηση από άλλες χώρες (κυρίως τις ΗΠΑ) μεταχειρισμένων οπλικών συστημάτων, αφού δεν μπορεί λόγω της οικονομικής κρίσης να αποκτήσει νέα οπλικά συστήματα.

Από τις διάφορες μελέτες που υπάρχουν για τις ΑΔ και το ΑΕΠ φαίνεται να υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα σε αυτές τις δύο μεταβλητές. Όταν υφίσταται απειλή για την εθνική ασφάλεια μια χώρας, αυτή αυξάνει τις ΑΔ για να συντηρήσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο στρατιωτικό προσωπικό αλλά και να εξοπλιστεί. Οι εξοπλισμοί από την άλλη πλευρά έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της διαφθοράς και του εξωτερικού δανεισμού της χώρας και οι πολίτες της χώρας δυσανασχετούν με αυτήν την κατάσταση. Σε χώρες, με διάφορες διακρατικές διαφορές, παρατηρείται αύξηση των ΑΔ, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας (αλλά και σε άλλες περιοχές όπως Ινδία - Πακιστάν και Κίνα - Ταιβάν). Τέλος, από τις διάφορες μελέτες φαίνεται ότι η Ελλάδα έχει πολύ υψηλές ΑΔ σε σχέση με τα περισσότερα μέλη του ΝΑΤΟ και της ΕΕ, ενώ αυτές οι δαπάνες δεν μπορούν να μειωθούν κάτω από ένα όριο, γιατί θα υπάρξει πρόβλημα στην εθνική ασφάλεια της χώρας.

Στην Ελλάδα εκτός από την πρόσφατη οικονομική κρίση, υπήρξε και η κρίση την περίοδο 1989 - 1993. Η μελέτη της αντιμετώπισης της προηγούμενης κρίσης κατέδειξε ότι υπήρχε σχέδιο για τις ΑΔ τόσο για εκείνη την περίοδο όσο και για την μελλοντική περίοδο. Στην τρέχουσα οικονομική κρίση φαίνεται ότι δεν υπάρχει κάποιο πρόγραμμα κυρίως για την αγορά σύγχρονων οπλικών συστημάτων ή τον εκσυγχρονισμό - αναβάθμιση των υπάρχοντων. Πλην της οικονομικής κρίσης του 1989 - 1993 υπήρξαν και άλλες δύο μεγάλες οικονομικές κρίσεις. Αρχικά με την στάση πληρωμών της Ελλάδας το 1893, που έγινε λόγω και των πολύ υψηλών ΑΔ των προηγούμενων ετών (αγορά πολεμικών πλοίων, επιστράτευση). Στο τέλος αυτής της κρίσης ακολούθησε ο πόλεμος με την Τουρκία το 1897, όπου και Ελλάδα ηττήθηκε. Σε αυτήν την περίπτωση η Ελλάδα δεν εκτίμησε σωστά τις δυνατότητες των ΕΔ της, που παρά το γεγονός ότι είχαν δαπανηθεί μεγάλα χρηματικά ποσά για την ενίσχυση τους δεν ήταν σε θέση να αντιπαρατεθούν με τον τουρκικό στρατό. Από την άλλη πλευρά μετά την στάση πληρωμών το 1932, οι ΑΔ μειώθηκαν και ο εξοπλισμός των ΕΔ ήταν παλαιάς τεχνολογίας κατά την έναρξη του ελληνο-ιταλικού πολέμου του 1940. Παρόλα αυτά η Ελλάδα νίκησε

έναν πολύ καλύτερα εξοπλισμένο στρατό, όπως ήταν ο ιταλικός. Από τα δύο προηγούμενα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν χρειάζεται να υπάρχουν πάντα αυξημένες ΑΔ, αλλά να υπάρχει ένα σχέδιο για την αντιμετώπιση της απειλής της εθνικής ασφάλειας της χώρας. Η περίοδος ειδικά μετά το 1932, μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για την σημερινή ηγεσία των ΕΔ, για τον τρόπο που αντιμετώπισε η Ελλάδα τις εξωτερικές απειλές για αυτήν με τα πενιχρά μέσα που διέθετε.

Η Ελλάδα, λόγω της ύπαρξης ορατής εξωτερικής απειλής για την εθνική της ασφάλεια, θα πρέπει να ακολουθήσει το παράδειγμα της Ρωσίας, της Σερβίας, της Αρμενίας και της Πολωνίας, οι οποίες με κάθε κόστος προσπαθούν να διατηρήσουν την αξιοπιστία των ΕΔ τους λόγω των εξωτερικών απειλών που αντιμετωπίζουν. Ειδικά οι τρεις πρώτες χώρες, παρά τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, προσπαθούν να διαθέσουν και τελικά διαθέτουν ένα μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ τους για τις ΑΔ τους. Φαίνεται ότι εάν χαθεί η υπάρχουσα αμυντική ισχύς μιας χώρας, λόγω της ύπαρξης οικονομικών δυσχερειών σε αυτήν, είναι πολύ δύσκολο να αποκτηθεί ξανά, λόγω τους υψηλού κόστους για την απόκτηση εξοπλισμού και εγκαταστάσεων, αλλά και του κόστους για την εκπαίδευση του. Το παράδειγμα των σχέσεων Αζερμπαϊτζάν - Αρμενίας είναι σχεδόν παρόμοιο με αυτό των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας, όσον αφορά την ανταγωνισμό σε θέματα εξοπλισμών. Επιπλέον, η Ελλάδα δεν μπορεί να στηρίξει την εθνική της ασφάλεια στο ΝΑΤΟ, όπως κάνουν πολλές χώρες που ανήκουν σε αυτό, και να μειώσει τις ΑΔ της, ενώ είναι από τις λίγες χώρες του ΝΑΤΟ, που τηρεί τις υποχρεώσεις της απέναντι στην συμμαχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ζ»

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η άμυνα και η οικονομία αποτελούν τους δυο βασικούς πυλώνες, το σκληρό υπόβαθρο πάνω στο οποίο εδράζεται η υψηλή στρατηγική ενός κράτους⁴². Μέσα σε αυτό το επί του παρόντος επιδεινούμενο οικονομικό περιβάλλον μπορούμε να προσεγγίσουμε τα οικονομικά της άμυνας και της ασφάλειας έχοντας ως βάση τον Θουκυδίδη:

«καὶ ἔστιν ὁ πόλεμος οὐχ ὄπλων τὸ πλέον ἀλλὰ δαπάνης»

Το πλεονέκτημα στον πόλεμο δεν το δίνουν τα όπλα αλλά τα χρήματα που δαπανώνται. (Θουκυδίδης Ἱστορίαι (1.83.1), καθώς έχει αποδειχθεί ως μια παγκόσμια και διαχρονική αξία από την εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου, το επιχείρημα του βασιλιά Αρχίδαμου, και έχει γίνει κοινά αποδεκτό ότι, η οικονομία μιας χώρας, αποτελεί το σημαντικότερο συστατικό της δύναμής της. Η οικονομία στη σύγχρονη εποχή αποτελεί τον βασικό φορέα ισχύος ενός κράτους, έχοντας αποκτήσει βαρύνουσα σημασία στις διακρατικές σχέσεις. Η ικανότητα των κρατών

⁴² Κόλλιας, Χρήστος. Η Πολιτική Οικονομία της Άμυνας. Θεσσαλονίκη Εκδόσεις Παρατηρητής, 1998. Σελ:137.

να χρησιμοποιούν την οικονομική ισχύ που διαθέτουν προκειμένου να επηρεάσουν τις αποφάσεις άλλων κρατών σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής μπορεί εύκολα να οδηγήσει στην ταύτισή της με τη στρατιωτική. Είναι γενικά αποδεκτό εξάλλου, πως το κύριο πεδίο του ανταγωνισμού τα τελευταία χρόνια στο διεθνές σύστημα και κυρίως ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες είναι η οικονομία.

Τα κράτη βρίσκονται σε έναν διαρκή ανταγωνισμό μεταξύ τους για την απόκτηση της μεγαλύτερης δυνατής οικονομικής ισχύος, μιας και αυτή θα αποτελέσει τη βάση για την υλοποίηση των στρατηγικών τους στόχων. Η οικονομική ισχύς εξάλλου ή εναλλακτικά ο πλούτος που έχει στην κατοχή του ένα κράτος είναι αυτός που θα επιτρέψει την αγορά των στρατιωτικών εκείνων μέσων που θα εγγυηθούν την ανεξαρτησία και τη συνέχειά του. Θα μπορούσε κάλλιστα λοιπόν να υποστηρίξει κανείς πως μία χώρα στη σύγχρονη εποχή αποβλέπει στην απόκτηση οικονομικής ευρωστίας, η οποία θα της παρέχει τη δυνατότητα να εξασφαλίσει τα μέσα που θα διασφαλίσουν την ακεραιότητά της από εξωτερικούς κινδύνους, ώστε να συνεχίσει απρόσκοπτα την προσπάθειά της για την απόκτηση ακόμα μεγαλύτερης οικονομικής δύναμης.

Για την εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας και την κατοχύρωση της εθνικής μας ανεξαρτησίας και κυριαρχίας απαιτείται δημιουργία και η διατήρηση αξιόπιστης αποτρεπτικής ικανότητας ως έκφρασης της συνολικής εθνικής ισχύος. Η δυνατότητα διάθεσης πόρων επηρεάζει όλους τους τομείς μίας χώρας και η άμυνα δεν αποτελεί εξαίρεση, συνεπώς πάντοτε θα υπάρχει ένα όριο στην αμυντική δυνατότητα, όσο μεγάλη και αν είναι η ανάγκη γι' αυτή. Οι διακρατικές συμμαχίες και ευρύτερα οι διεθνείς σχέσεις μίας χώρας αναπτύσσονται εκτός των άλλων και γι' αυτόν τον σκοπό. Οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις καλούνται να παίξουν τον βασικό ρόλο στην αντιμετώπιση των απειλών που καλείται να αντιμετωπίσει η χώρα μας. Η εξωστρέφεια και η συμμετοχή της κοινωνίας στο έργο των Ενόπλων Δυνάμεων αποτελεί αδήριτη ανάγκη σε μια περίοδο κρίσης οικονομικής και αξιών της κοινωνίας. Η κατανόηση του ρόλου των Ενόπλων Δυνάμεων από τη κοινωνία θα συμβάλει τα μέγιστα στην αποτελεσματική αποτροπή έναντι των απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα μας. Σημαντικό επίσης ρόλο προς την κατεύθυνση αναμένεται να παίξει η συμμετοχή της χώρας μας σε συμμαχίες και διεθνείς οργανισμούς, δημιουργώντας τις κατάλληλες ισορροπίες ισχύος, τις προϋποθέσεις συνεργασίας, τη συνεχή εκπαίδευση του προσωπικού και τον εκσυγχρονισμό του υλικού και των μέσων. Η παρούσα οικονομική κατάσταση δεν αποτελεί δικαιολογία για συμβιβασμούς ως προς την αντιμετώπιση των απειλών. Αντιθέτως, συνυπολογίζοντας σε ρεαλιστική βάση την επίδραση και τις επιπτώσεις της υφιστάμενης κατάστασης στην ελληνική κοινωνία και στις Ένοπλες Δυνάμεις, θα πρέπει να θεωρήσουμε την παρούσα κρίση ως ευκαιρία ανάδειξης και εκμετάλλευσης των μη υλικών παραγόντων της μαχητικής μας ισχύος, όπως τα ψυχικά χαρακτηριστικά του προσωπικού, την εκπαίδευση, τη δομή, την οργάνωση και την ιστορική παράδοση.

Ισχυρή άμυνα μπορεί να υπάρξει μόνο εάν στηρίζεται σε μια υγιής οικονομία. Σε αντίθετη περίπτωση η διάθεση πόρων θα σταματήσει με ότι αυτό συνεπάγεται για την ασφάλεια της χώρας. Σε ένα περιβάλλον πρωτοφανούς οικονομικής κρίσης και κρίσης αξιών, οι απειλές για την Ελλάδα πολλαπλασιάζονται. Ο εφησυχασμός στην περίπτωσή μας δεν επιτρέπεται γιατί μπορεί να οδηγήσει τη χώρα σε αδιέξοδο, καθώς η πιθανότητα εκτροπής από τη σταθερότητα αποτελεί σημαντική απειλή για τη χώρα. Η διατήρηση της αποτρεπτικής ικανότητας και η ανάπτυξη ισχυρών Ενόπλων Δυνάμεων αποτελούν προϋποθέσεις εθνικής επιβίωσης μη επιδεχόμενες αμφισβήτηση.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία

ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
8η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΗ ΜΑΘΗΣΗΣ
12 Ιουν 18

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΜΧΟΥ (Ι) ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΛΙΣΙΩΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργακόπουλος, Θεόδωρος. Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα Εκδόσεις Καραμπερόπουλος 1980.
- Κάντας, Αντώνης. Αμυντική Οικονομία: Μια Πολύπλευρη Προσέγγιση. Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2002.
- Κάντας, Αντώνης. Οικονομική Άμυνας - Ασφάλειας. Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.
- Κόλλιας, Χρήστος. Η Πολιτική Οικονομία της Άμυνας. Θεσσαλονίκη Εκδόσεις Παρατηρητής, 1998.
- Κουλουμπής, Θεόδωρος, Διεθνείς Σχέσεις Εξουσία και Δικαιοσύνη. Εκδόσεις Παπαζήση 1995.
- Παρίσης, Ιωάννης. Η καθ' ημάς Θάλασσα: Γεωστρατηγική Ανάλυση της Μεσογείου. Αθήνα Εκδόσεις: Λιβάνης, 2013.
- Σταυρινός, Βασίλης. "Συγκριτική Ανάλυση των Στρατιωτικών Δαπανών Ελλάδας-Τουρκίας: Μερικά Κρίσιμα Συμπεράσματα", στο Επετηρίδα Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων (Ι.Ι.Σ) 1997, Εκδόσεις Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ, Αθήνα: Ελληνική Δημοκρατία/Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, 2014.
- Ahmet Davutoglu, Το Στρατηγικό Βάθος - Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, επιμ. Νεοκλής Σαρρής, Αθήνα, Εκδόσεις: Ποιότητα, 2010
- Hans Morgenthau, Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace, (New York: Knopf, 1993, 7th edition).
- Hicks L. Norman and Streeten Paul, (1979), "Indicators of Development: The Search of a Basic Need Yardstick", World Development, Vol. 7, No.6, Autumn.
- Kennedy, Gavin. Defense Economics. Publisher: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1983.

- Mendershausen, Horst. The economics of war. New York: Publisher Prentice-Hall 1941.
- Musgrave, R. & Musgrave P., Public finance in theory and practice, New York: McGraw-Hill 1976.
- Pigou, A. C. (Arthur Cecil) The political economy of war. Toronto: Publisher Macmillan and Co 1921.
- Shubik Martin and Verkerke J. Hout, (1989), "Open Questions in Defense Economics and Economic Warfare", The Journal of Conflict Resolution, Vol. 33, No. 3, September.
- Thurrow, Lester. Ο Επερχόμενος Οικονομικός Πόλεμος Μεταξύ Ιαπωνίας, Ευρώπης και Αμερικής. Αθήνα Εκδόσεις Λιβάνη, 1995.
- William, Hale. Turkish Foreign Policy 1774-2000. London, Frank Cass Publishers, 2000.
- <http://www.auburn.edu/~gadzeat/public-goods.htm>
- <https://www.bbc.com/news/world-europe-12109595>
- <http://www.elzoni.gr/html/ent/645/ent.42645.asp>
- <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=397434>
- <http://www.geetha.mil.gr/media/pdf-arxeia/kfor/kfor-gr.pdf>
- http://www.hri.org/MFA/thesis/spring97/aegean_crisis.html
- <http://www.hri.org/news/greek/ana/2006/06-05-25.ana.html#02>
- http://www.macedonian-heritage.gr/InterimAgreement/Downloads/Interim_Foreword.pdf.
- <https://www.mfa.gr/epikairotita/enimerosi-syntakton/enemerose-diplomatikon-suntakton-apo-ton-ekprosopo-tou-upeks-delabekoura-02062011.html>
- <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/dytika-valkania.html>
- http://www.mfa.gr/images/docs/fyrom/dilosi_stettinius_dec_1944.pdf
- <http://www.mfa.gr/to-zitima-tou-onomatos-tis-pgdm/>
- <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon>
- <https://www.naftemporiki.gr/story/1040756/ti-sumfonithike-stin-trimeri-elladas-kuprou-aiguptou>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Albania
- <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/11/04/AR2010110403590.html??noredirect=on>